

עין משפט
נר מצוה
גד מ"ה פ"ה
ק"ק ט"ו י'
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

לז:

אמר להם הממונה פרק שרישי יומא

בידות סבינו. שאם נשאר עמנו עמנו על זכנו בני כלים.
במסו משתקן ואוגני כלים. כיה לחמין: דידח סבינו דידח כלים.
קמני סבינו וקמני כלים בקרחה דרבי וחזני. דוח הקדמות
ומגלות: ניצוצות. והזרות שסחנה וזרחה מן המוח וטעם על פתח
חורה

אמר אביי בידוח סבינו מיתובי אביי איהו כלים
עשה בני כלים ואוגני כלים ידוח כלים
ידוח סבינו של יום הכפורים של הוב
הרגומא אביי בקרחה דרבי וחזני: **הריני**
אמי עשתה גברשת של הוב וכו': **הנא**
בשעה שזרחה וזרחה ניצוצות יוצאין
ממנה והכל יודעין שרעע זמן קריאת
שמע מיתובי: **הקורא את שמע שדיתי**
עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא
מפני שאנשי משמר משבימין ואנשי מעמד
מארימין אמר אביי **לשאר עמא דברירושלימי**
ואף היא עשתה סבלא: **שמעת מינה**
בזוכבן מגילה לרועיהו להחלמך בה אמר
ר'ל משום רבי ינאי **באלף בית שבתובי**
כשרואה כותב רואה וכותב כמה שבתוב
במבלא אומא כשרואה כותב רואה וכותב
כמה שבתוב במבלא ומה כתוב במבלא **אמ'**
שכב איש אורך **ואם לא שכב** לא שפיתתתה

סמרת
הש"ס
סמרת
הש"ס

4

בסירוגין. אם לא שמי
שנים וחמיו רלשי מי
מינוע עד סוף המקרה
כי שמי: להביא דני
נחשול סמרה: והשי
לפניה: וברדה. מ
פורטי' ומקום שהקס
לפניה: והשינו. ל
ק וטען לן ופוחה:
חללי כמון כיה
אומרים כיה: ונ
קלינא. מווקקת
הוא נחמה קלל:
לומר מן הלל:
קול נעמה: על מע
ל קולמין דר'
שן ארבע אוח
מן המענו

בסירוגין
לפניך כל ד
אומרים אפס
כשל זהב:)
ללמד על מכו
מעשה הבת
גרמי היו בק
והיו יודעין
מה שבראו
כמה שפנים
לדם רכמיו
אמר להם
כוננים הבנים
לכם הפנים
הקמורת:
מאלכסמר
ועולה כמא
כרא אמר
ובאו בכל
ודיום ארנ
ליחרב אל
מעולם ל
ממעשה
מחלך בו
כבוד מצ
ואחר זמן
נזכרתה
לי אמר
סמביני
כל זמן
דברי לו
לכונן הלל
למנוע ל
חומר מכל סמביני
שלנו כי כיון מיה י'

מרות מ"ה
פ"ה
ק"ק
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

לפניך כל ד
אומרים אפס
כשל זהב:)
ללמד על מכו
מעשה הבת
גרמי היו בק
והיו יודעין
מה שבראו
כמה שפנים
לדם רכמיו
אמר להם
כוננים הבנים
לכם הפנים
הקמורת:
מאלכסמר
ועולה כמא
כרא אמר
ובאו בכל
ודיום ארנ
ליחרב אל
מעולם ל
ממעשה
מחלך בו
כבוד מצ
ואחר זמן
נזכרתה
לי אמר
סמביני
כל זמן
דברי לו
לכונן הלל
למנוע ל
חומר מכל סמביני
שלנו כי כיון מיה י'

מסל ט
פ"ה פ"ה
ק"ק פ"ה
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

היה דילן למש כולם
לגור עם לל חבור אל
מיניאל לכונן הלל
שאלם סגן כנדי אויש
גמס ממלס סגן כנדי זין
זרעם גי
גזרת סריר רנ

בדיחות סבינו. שאם נשאר עמנו עמנו על זכנו בני כלים.
במסו משתקן ואוגני כלים. כיה לחמין: דידח סבינו דידח כלים.
קמני סבינו וקמני כלים בקרחה דרבי וחזני. דוח הקדמות
ומגלות: ניצוצות. והזרות שסחנה וזרחה מן המוח וטעם על פתח
חורה

בסירוגין
לפניך כל ד
אומרים אפס
כשל זהב:)
ללמד על מכו
מעשה הבת
גרמי היו בק
והיו יודעין
מה שבראו
כמה שפנים
לדם רכמיו
אמר להם
כוננים הבנים
לכם הפנים
הקמורת:
מאלכסמר
ועולה כמא
כרא אמר
ובאו בכל
ודיום ארנ
ליחרב אל
מעולם ל
ממעשה
מחלך בו
כבוד מצ
ואחר זמן
נזכרתה
לי אמר
סמביני
כל זמן
דברי לו
לכונן הלל
למנוע ל
חומר מכל סמביני
שלנו כי כיון מיה י'

מסל ט
פ"ה פ"ה
ק"ק פ"ה
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

היה דילן למש כולם
לגור עם לל חבור אל
מיניאל לכונן הלל
שאלם סגן כנדי אויש
גמס ממלס סגן כנדי זין
זרעם גי
גזרת סריר רנ

בדיחות סבינו. שאם נשאר עמנו עמנו על זכנו בני כלים.
במסו משתקן ואוגני כלים. כיה לחמין: דידח סבינו דידח כלים.
קמני סבינו וקמני כלים בקרחה דרבי וחזני. דוח הקדמות
ומגלות: ניצוצות. והזרות שסחנה וזרחה מן המוח וטעם על פתח
חורה

בסירוגין
לפניך כל ד
אומרים אפס
כשל זהב:)
ללמד על מכו
מעשה הבת
גרמי היו בק
והיו יודעין
מה שבראו
כמה שפנים
לדם רכמיו
אמר להם
כוננים הבנים
לכם הפנים
הקמורת:
מאלכסמר
ועולה כמא
כרא אמר
ובאו בכל
ודיום ארנ
ליחרב אל
מעולם ל
ממעשה
מחלך בו
כבוד מצ
ואחר זמן
נזכרתה
לי אמר
סמביני
כל זמן
דברי לו
לכונן הלל
למנוע ל
חומר מכל סמביני
שלנו כי כיון מיה י'

מסל ט
פ"ה פ"ה
ק"ק פ"ה
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

היה דילן למש כולם
לגור עם לל חבור אל
מיניאל לכונן הלל
שאלם סגן כנדי אויש
גמס ממלס סגן כנדי זין
זרעם גי
גזרת סריר רנ

בדיחות סבינו. שאם נשאר עמנו עמנו על זכנו בני כלים.
במסו משתקן ואוגני כלים. כיה לחמין: דידח סבינו דידח כלים.
קמני סבינו וקמני כלים בקרחה דרבי וחזני. דוח הקדמות
ומגלות: ניצוצות. והזרות שסחנה וזרחה מן המוח וטעם על פתח
חורה

רבינו הנגאל
רב"ה (ה' ה' ה' ה')

מסל ט
פ"ה פ"ה
ק"ק פ"ה
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

היה דילן למש כולם
לגור עם לל חבור אל
מיניאל לכונן הלל
שאלם סגן כנדי אויש
גמס ממלס סגן כנדי זין
זרעם גי
גזרת סריר רנ

בדיחות סבינו. שאם נשאר עמנו עמנו על זכנו בני כלים.
במסו משתקן ואוגני כלים. כיה לחמין: דידח סבינו דידח כלים.
קמני סבינו וקמני כלים בקרחה דרבי וחזני. דוח הקדמות
ומגלות: ניצוצות. והזרות שסחנה וזרחה מן המוח וטעם על פתח
חורה

בסירוגין
לפניך כל ד
אומרים אפס
כשל זהב:)
ללמד על מכו
מעשה הבת
גרמי היו בק
והיו יודעין
מה שבראו
כמה שפנים
לדם רכמיו
אמר להם
כוננים הבנים
לכם הפנים
הקמורת:
מאלכסמר
ועולה כמא
כרא אמר
ובאו בכל
ודיום ארנ
ליחרב אל
מעולם ל
ממעשה
מחלך בו
כבוד מצ
ואחר זמן
נזכרתה
לי אמר
סמביני
כל זמן
דברי לו
לכונן הלל
למנוע ל
חומר מכל סמביני
שלנו כי כיון מיה י'

מסל ט
פ"ה פ"ה
ק"ק פ"ה
גה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה
ג"ה מ"ה פ"ה

שמש. וכדי שישסמוכו גאולה לתפלה הא משום מצותה דקריית שמע גופא לא. ולענין פסק הלכה קימא לן בשל לילה כרבי עקיבא ובשעת הדחק דוקא. וכדאמר רבי יהושע בן לוי כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק ואפילו סמוך להנץ ממש הואיל ואיכא אינשי דגנו, אבל במי שעבר במזיד ונשתהה לא, ואפילו בפושע נמי, ולא דוקא סמוך להנץ אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסוד. וכמעשה דר"ג דאמר להו לבניו, אם לא עלה עמוד השחר חייבים^{15*} אתם הא עלה לא, ואינהו ודאי משמע דלאו שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתה¹⁶. ולענין קריאה של שחר נמי מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן, לכתחלה לא יקרא דהא לא אשכחן מאן דשרי לכתחלה קודם שיכיר בין תכלת ללבן, ואפילו רבי שמעון בן יוחאי לאו לכתחלה קאמר אלא בשעת הדחק דהא פעמים שאדם קורא קאמר, ואפילו תאמר דר' שמעון שלא בשעת הדחק קאמר אלא שקדם מדעת וקרא, מ"מ כיון דרובא דאינשי גנו לא שרינן לכתחלה אלא בשעת הדחק, ומיהו בשעת הדחק במי שהשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכיין אפילו לפרשה ראשונה ואפילו עד על לבבך¹⁷, הרי זה מותר לקרות משעלה עמוד השחר, דהא ודאי לא גרע לענין קריאה של שחר מיעוטא דקיימי לאחר שיעלה עמוד השחר מיעוטא דגנו סמוך להנץ לענין קריאה של ערב, אלא עדיף טפי משום דהכא איכא תרתין, חדא דמיעוטא מיהא קיימי, ועוד דהוי יממא לכולהו מילי דעלמא, והתם הויא איפכא דהוי מיעוטא דגנו ויממא הלכך במקום אונס מיהא שרי. ואם תאמר והא תניא [ל, א] השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולכ ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל, וכשיגיע זמן קריית שמע קורא דאלמא אפילו ביוצא לדרך

לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא, ומדתני שופר ותוקע לולכ ומנענע מגילה וקורא בה ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר היא. יש לי לומר דהתם ביוצא בשיירא אי נמי במקום שאין שם גדודי חיות וליסטים, ואפילו הכי מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעיא עמידה בשאפשר וכוונה, ואפשר שלא יודמן לו בדרך, אבל קריית שמע שאינו צריך אלא פסוק ראשון, אי נמי עד על לבבך¹⁷ כדאיתא לקמן [יג, ב] מזדמן הוא לו בסתם דרכים הלכך מתאחר הוא למצוה מן המובחר עד זמן המקרא, וכענין שאמרו בירושלמי גבי הפסקה דגרסינן התם [ה"ב] תמן תנינן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. אמר רבי בא קריית שמע אינה צריכה כוונה ותפלה צריכה כוונה אמר רבי מונא קשיתא קומי רבי יוסה ואפילו תימר קריית שמע אינה צריכה כוונה שלשה פסוקים הראשונים אינן צריכין כוונה מן גן דאינון ציבחר הוא מיכוין. ואי קשיא לך עוד הא דתניא במס' יומא (לו ב) הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימים ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין. ואפילו הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. איכא למימר דההיא ליתא, ואי נמי איתא לאו למימרא שלא יהא יוצא בשעת הדחק במשכים לצאת לדרך, אלא שלא יצא ידי מצוה מן המובחר¹⁸. ואי נמי אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יצא כלל וצריך לחזור ולקרות בעונתה, ואף ע"ג דמברך יוצר אור אין בכך כלום דמכיון שעלה עמוד השחר שפיר מצי קרי יוצר אור וכאנשי משמר. והא דאמרין לקמן [יא, ב] גבי אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת אילימא דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור דילמא לא מטא זימניה ההוא דיחויא בעלמא אבל למסקנא הא אסיקנא התם דאמר יוצר אור¹⁹.

→ קצרו של דבר בשל ערבית לאחר שיעלה עמוד השחר עד שתנץ החמה לא יקרא אלא בשעת

יב, א. ד"ה ושמע מינה, אולם צ"ע דסותר למש"כ בתשובה ס' שיח דכל ימי המקדש היתה אהבת עולם נקראית יחידית וכ"כ בתשובה ש"ז. ועיין במג"א נה, ג. ובא"ר שם, ז. כתב דבתשובה לא כתב כלל לענין דינא וכו' עיי"ש. ובמחזיק ברכה ס, א. הקשה ממש"כ בתשובה ס' מז, עיי"ש במש"כ. וע"ע לקמן

כן הוא בבעה"מ ד"ה תניא ועיין מאירי ריש מכילתין ד"ה ונשוב. ומלאכת שלמה על משניות. 16 עיין לעיל הערה 11. 17 עיין מש"כ בזה רבינו לקמן יג, ב. ד"ה א"ר נתן. [וע"ע מג"א נה, ד]. 18 וכ"כ במלחמות. ובמשכנות יעקב ס' עז חמה דהא דומיא דאנשי מעמד דלא יוצאין לגמרי. 19 וכ"כ לקמן

מאן דמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמאן דמר בין תכלת לכרתי, ומן דמר כדי שיהא רחוק ארבע אמות מחברו ומכירו, כמאן דמר בין תכלת ללבן²¹ אבל אמרו מצותה עד הנץ החמה כדי שיהא סומך, אלמא כולי עלמא מודו דלמצוה מן המובחר כותיקין. והא דאמרינן ביומא (לז, ב) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש. ואמר אביי לשאר עמא דבירושלים דמשמע דאינו מתחיל עד אחר הנץ החמה, לא קשיא דהתם לציבור שאי אפשר להם להתקבץ ולכוין כותיקין²², ועל זה אנו סומכין שלא לעשות כותיקין, כל זה נראה לפי שיטתו של הרב אלפסי ז"ל. אבל ר"ת ז"ל כתב בתשובה²³ דזמן ק"ש אינו אלא עד לאחר הנץ החמה וכההיא דיומא דנברשת של זהב וכרשב"י משמיה דרבי עקיבא דאמר פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ, ודוקא לאחר הנץ קאמר וכדפסק ריב"ל כותיה והותיקין היו ממהרין קודם זמנה²⁴ ומשום חביבות התפלה כדי שיסמכו גאולה לתפלה, והא דאמר אביי כאן לק"ש כותיקין לאו למימרא שיהא הלכה בק"ש עצמה כותיקין אלא לסימנא בעלמא נקט לה, וה"ק לק"ש לדידן כותיקין לתפלה דהיינו סמוך להנץ החמה מלאחריו. וכדאמרינן נמי לתפילין כאחרים ואף על גב דאחרים לא דברו כלל מתפילין, אלא דזמנן של אחרים בק"ש נקט לה בסימנא בעלמא לתפילין לדידן, וכן נמי תנן במגילה (כ, א) אין טובלין ולא מזין ולא מזהלין אלא ביום וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא דבר שמצותו ביום מצותו למובחר משעת הנץ

הדחק הא בשעת הדחק קורא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. לאחר שתנץ החמה אינו קורא של לילה כלל והרי זה מעוות לא יוכל לתקון. ושל שחר משעה שעלה עמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא אלא בשעת הדחק הא בשעת הדחק קורא וקורא בברכותיה ואפילו יוצר אור, משיכיר בין תכלת ללבן רשאי לקרות ואפילו לכתחלה כסתם מתני' ונמשך אותו זמן והולך עד ג' שעות ביום כר' יהושע וכדפסק רב יהודה כוותיה, ואלא מיהו למצוה מן המובחר ממתיך כותיקין עד שעה הסמוכה להנץ החמה כדי שייגמור. עם הנץ החמה ויסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכדפסק אביי לקמן, וזהו למצוה מן המובחר ולא לעיכובא דותיקין לא פליגי אשיעורי דמתני' ודברייתא אלא דמשום תפלה שתהא עם הנץ החמה הוא שמצריכין לאחר עד סמוך להנץ ומדכתיב יראוך עם שמש הא משום חובת ק"ש לא²⁰, וכלהו תנאי נמי למצוה מן המובחר כותיקין סבירא להו וכדמשמע לקמן (כו א) דתנן תפלת השחר עד חצות ורמינן עלה מדתניא מצותה עם הנץ החמה כדי שייסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. ופרקינן כי תניא ההיא לוותיקין, אלמא מדקאמר כי תניא ההיא לוותיקין ולא קאמר הא מני וותיקין היא משמע דותיקין לאו מפלג פליגי. ואמרינן נמי לקמן (כה, ב) לימא תנן סתמא כרבי אליעזר אפילו תימא כרבי יהושע ולוותיקין וכו', אלמא דותיקין מודין לרבי יהושע. אלא שהותיקין למצוה מן המובחר אמרו וליכא מאן דפליג בה. ועוד מצאתי כן בירושלמי בהדיא דגרסינן התם [ה"ב] אית תני תנו בין זאב לכלב בין חמור לערוד אית תני תנו כדי שיהא אדם רחוק ד' אמות מחברו ויכרנו. הוון בעיי מימר

20 ועיין במשכנות יעקב שם דהוכיח מהא דאמרינן בגמ' (כה, ב) דמתני' דבעל קרי כרבי יהושע וכותיקין, דרין ותיקין נאמר גם לגבי ק"ש ולא רק לתפלה, ואולם במאירי שם כתב דקורא ק"ש במים כדי שיתפלל תיכף שיצא מן המים עם דמדומי חמה. 21 קצת משמע דזמנן שוה וסותר למש"כ לקמן י, א, ד"ה אמר אביי. וכן נראה מתר"י סד"ה אמר אביי, ועיין ב"י ס' ג"ת ופר"ח שם ס"ק א' כתב דזמנן אינו שוה. ועיין שו"ע ס' י"ח וס' ל' ועי"ש בפמ"ג שכתב שאין זמנן שוה ובתהלה לדוד שם תמה עליו דהעלים עיניו מהירושלמי ומדברי רבינו, ועי"ש עוד ס' נו. ועיין מגן גבורים ריש ס' גח. ובתהלה לדוד ס' יח ס"ק ו. 22 ובמשכנות יעקב שם כתב דמ"מ לישנא הברייתא: הכל יודעין שהגיע זמן ק"ש מוכח דזמן ק"ש מהנץ, דאל"ה הו"ל הכל יודעין שהגיע זמן תפלה. 23 ספר הישר דפוס ברלין ס' ח, א. 24 וכן משמע בירושלמי דאמר התם מר עוקבא

יא, א, בד"ה והא דגרסינן. 20 ועיין במשכנות יעקב שם דהוכיח מהא דאמרינן בגמ' (כה, ב) דמתני' דבעל קרי כרבי יהושע וכותיקין, דרין ותיקין נאמר גם לגבי ק"ש ולא רק לתפלה, ואולם במאירי שם כתב דקורא ק"ש במים כדי שיתפלל תיכף שיצא מן המים עם דמדומי חמה. 21 קצת משמע דזמנן שוה וסותר למש"כ לקמן י, א, ד"ה אמר אביי. וכן נראה מתר"י סד"ה אמר אביי, ועיין ב"י ס' ג"ת ופר"ח שם ס"ק א' כתב דזמנן אינו שוה. ועיין שו"ע ס' י"ח וס' ל' ועי"ש בפמ"ג שכתב שאין זמנן שוה ובתהלה לדוד שם תמה עליו דהעלים עיניו מהירושלמי ומדברי רבינו, ועי"ש עוד ס' נו. ועיין מגן גבורים ריש ס' גח. ובתהלה לדוד ס' יח ס"ק ו. 22 ובמשכנות יעקב שם כתב דמ"מ לישנא הברייתא: הכל יודעין שהגיע זמן ק"ש מוכח דזמן ק"ש מהנץ, דאל"ה הו"ל הכל יודעין שהגיע זמן תפלה. 23 ספר הישר דפוס ברלין ס' ח, א. 24 וכן משמע בירושלמי דאמר התם מר עוקבא

ומדתני בה ודאי לי לומר ואין שם ל' קודם ש:שאפשר ל: קרית נמי עד ו הוא לו צוה מן ירושלמי ו תנינן ומר רבי ותפלה ומי רבי ה כוונה וונה מן לך עוד ם אנשי י משמר ילו הכי למימר א שלא לדרך, ואי נמי א מדעת זה, ואף דמכיון צר אור [ב] גבי אילימא למא לא למסקנא

ה עמוד בשעת

למש"כ ת עולם במג"א זב כלל הקשה ע לקמן

7

כט

החמה²⁵, ויש בזה כמה גמגומין, והראשון נראה עיקר.

[ט, א] אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. פי' הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל לא שלא יאמר כל אותה ברכה כלל דהא בעינן שתיים לאחריה אלא שלא יאמר אותן המלות מפני שאינו זמן שכיבה אלא מתחיל הברכה תקננו בעצה טובה מלפניך. והא דא"ר זירא אפשר לומר דלאו דוקא בקורא קודם הנץ החמה ממש קאמר אלא כל שקורא לאחר שיעלה עמוד השחר דכיון דקימי אינשי תו ליכא למימר השכיבנו²⁶, ואפשר לומר דכל זמן דרובא גנו אמרינן. והראשון נראה עיקר.

ובני רבן גמליאל עד השתא לא שמעיו להון וכי³. אמר להו רבנן כותי סבירא להו והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. נראה לי מכאן דהא דאורי להו רבן גמליאל אפילו רבנן מדודו בה דלא פליגי אלא בלכתחלה, שאלו נחלקו עליו בהא מ"מ אינהו לא הוו עבדי כיחידא, וכיון דאיפסקא הלכתא כרבן גמליאל אלמא אפילו לכתחלה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעליית השחר, ואפילו לרבנן נמי לאחר חצות הוא דאינו יכול להתעכב מדעת, אבל אלו רצה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד חצות רשאי, והא דתניא לעיל (ד, ב) חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי אוכל קימעא ואישן קימעא ואחר כך אתפלל וכו' אלא הולך לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא קרית שמע ומתפלל. דוקא אוכל וישן קאמר דלא, כדי שלא יבא לידי פשיעה ואפילו ר"ג מודה בדבר זה מפני שהו דברים שמביאין לידי פשיעה, וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול

ולישן עד שיקרא ויתפלל, ולא עוד אלא אפילו התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא, כדמשמע התם בפ"ק דשבת (ט, א) וה"ה לכל השנויין שם בשבת בכניסה למרחץ ושיבה לפני הספר הא לשאר דברים לא, שלא מצינו שחיבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה וה"ה כאן. וכנ"ל ממה שאמרו בירושלמי דגרסינן התם רבי יוסי מפקד לחבריא אן בעתון מתעסקא באורייתא תהוון קריין שמע קודם לחצות ומתעסקין, מלתא אמרה שהלכה כחכמים, אלמא אפילו לחכמים אינו צריך לקרות משעה עריב אלא קודם לחצות, ומחצות עד עלות השחר לר"ג כעד חצות לרבנן וכי היכי דלרבנן יכול להתעכב עד חצות יכול להתעכב עד שיעלה עמוד השחר לר"ג. ועוד דמיהא דירושלמי גופה שמעינן לה דאי איתא דלר"ג אינו רשאי מחצות ולהלן, מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כר"ג ובהא כולו עלמא מודו שצריך לקרות לכתחלה קודם חצות, כנ"ל. אלא שלא כתב כן הרב אלפסי ז"ל ושאר הגדולים ז"ל, ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות, כפשטה דהיא ברייתא דאדם בא מן השדה בערב וכו', ומה שנ"ל כתבתי. ומ"מ למה שכתבתי וכ"ש לדעת הראשונים ז"ל הא דאמרינן בגמ' (ד, א) חכמים כמאן סבירא להו וכו' לעולם רבנן כר"ג ס"ל והא דקתני עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם, וכמו שעשו סייג זה כך (חצות) [עשו⁴] סייג מחצות ולמטה⁵, שאם אתה מתיר לו פעמים שהוא חושב שלא עלה עמוד השחר ועלה, ור"ג אע"פ שהוא עושה סייג באוכל וישן אינו עושה סייג לאחר חצות שאינו מצוי, כנ"ל. ורמיהו הלל שבילי פסחים ואכילת פסחים

בראש יוסף. [וברבינו מנחם פ"א מק"ש ה"י כתב דאומר השכימנו]. 2 עיין רשב"ץ שבאר כן דעת רש"י ולא כמו שפירשוהו שאר הראשונים, [ובא לאפוקי את הפירוש השני שבדברי רבינו]. 3 ובגמ' : ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג, ועיין דק"ס וב"ב. 4 ע"פ הרשב"ץ. 5 עיין כ"מ פ"א מק"ש שכנראה מבאר את הגמ' באופן אחר וכ"כ

הותיקין היו משכימין וכו', ולדידן הותיקין מאחרין ולר"ת א"ש. 25 משמע קצת דס"ל לרבינו בדעת ר"ת דבדעבד יצא בעלות השחר כמו כל המצוות. אולם מתוס' יומא לו, ב. וכן ברמב"ן במלחמות משמע דאינו יוצא וע"ע במשכנות יעקב הנ"ל. [פ, א] 1 עיין תוס' והרא"ש דתולקים, ובאור"ש פ"א מהלי ק"ש ה"י הכריח כדעת הרי"ץ גאון. ועיין

וקרית ע
השחר.
עזריה ז.
חכמים
העבירה
ברייתא
בפלוגתא
משמע ז
מדרבנן
דאם כן
הפסח א
מדאורי
הדלמא
דאמר ד
מודה ה
חצות כ
אם כן
עקיבא
ועוד ק
תרמיה,
התם ד
שיעלה
תרמיה
למאי ז
התם ז
עזריה.
דאינו ו
דכל ה
אינו ו
כדאית
מצותה

בראש
ריש פי
והלל
7 עיין
דמהפך
8 הרש
* עד ו
מתחיל
אחרות
הקטע
בתשוב
שם בו

זירא מאי קרא ייראוך עם שמש, כלומר, יקבלו עליהם מלכות שמים עם הנץ החמה²²⁵. ומצות ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות ביום כר' יהושע, אבל לתפלה הלכה כר' יהודה דאמר עד ד' שעות ביום כפ' תפלת השחר²²⁶, והכי פסקינן התם הואיל ותנן בבחירתא²²⁷ כוותיה²²⁸.
 → ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. והאי גומרין ר"ל קורין. ופסק דזמן ק"ש מהנץ החמה²²⁹ עד שלש שעות כריב"ל²³⁰ דפסיק הילכתא כר"ש שאמר משום רבי עקיבא במתני' דיומא²³¹. ופי' יראוך עם שמש היינו ק"ש, כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים²³².
 [העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם. בגמרא דפרק אין צדין^{232א} אמר רבי

פי' שיש בה ששה חוטין של צמר לבן ובי' חוטין של צמר הצבועין בתכלת²²⁰, ואחר מאותן שנים הוא שכורך על הז' ואין ניכר אלא ביום. ירושלמי²²¹ כיני מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה, ומאי טעמא דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו, ומאי טעמא דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועין, ותכלת וכתתן שניהם צמר צבוע בשני מינין²²².
 אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין. אמר אביי ללבוש אדם תפלין קיימא לן כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירה²²³. ולקרות ק"ש קיי"ל כוותיקין שהיו גומרין²²⁴ אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר ר'

ושל לילה²¹³, וא"ר יהושע ה. ההיא אסיקנא²¹⁴ כדאי יוחאי לסמוך עליו בשעת ולא קרא ק"ש עד שעלה ועדיין לא הנצה החמה חק כגון דאיתניס בשכרון לא יאמר השכיבנו²¹⁵, אבל א יצא אם קרא אחר שעלה

רא ק"ש וכו' לאחר שעלה בה ידי חובתו וכו' של מדאמרין בפרק תפלת מואל ולוי כי הוו נפקי ומצלו וכי מטא זמן ק"ש

מאימתי קורין את שמע תכלת ללבן. אוקימנא שבציצית ללבן שבה²¹⁹.

ין סי' קלד וערוך שם כסתם. נר ראית רבינו שמחה (בהגהות דבערב יום כפור מצוה לאכול. זול כל היום, והרי ודאי ימצא זמן מזכירו בשמו) ומפרש תשובת ד' לאתעטוקי בכך כי היכי דלא מ"מ שם. 210. ע"כ מפי' ר"ח ל לשער שר"ח קבלו מאביו אלא מ"ש"כ כפי' רי"ג אחר שהזכיר לתחיה ר"ח מורין. 211. עפ"י 26.97 דף 132 עמ' ב סי' עד ואחת של לילה. 214. להלן זה חייב לומר דהא בעינן שתים רבינו מנוח ואו"ש הל' ק"ש זוספת המעתיק. גם באבורהם ד"ף. ועי' רשב"א רל"ד סמוך במשנה ב, א. וכן מוכח מלשון זר עלות השחר, ראה בהשגות זות ק"ש של ערבית אחר עלות שכיבה של לילה. 217. להלן להלן ל, א ד"ה אבוה בשם ר"ח וכדבריו משמע בפרק התכלת ליהי בה ואיו, זו ק"ש, רתנן

מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו', וכ"ה בתוס' ר"י החסיד כאן שהיה מרבותיו של האו"ז ובתוס' מנחות מג, ב. ועי' תוס' ד"ה אלא ורשב"א בסוגיין. ובספר הפרדס הגדול (לרש"י) הל' ק"ש סי' נט הביא הירושלמי. 220. בהפלאה שבערכין כתב שזהו כשיטת הראב"ד הל' ציצית פ"א ה"ו לאפוקי מדעת הרמב"ם שם שאחד תכלת ושבעה לבנים, ר' תשובת הרמב"ם לחכמי לונל במגדל עוז שם וכס"מ שם. ויש שיטה שלישית ד' תכלת וד' לבן, רש"י ותוס' ר"פ התכלת. ועי' פתיל תכלת (להאדמו"ר מראדוין) פ"ו בארוכה. 221. כאן ה"ב. ונראה כונת רבינו להביא ראיה לפירושו מן הירושלמי, וזהו כדרכו בהרבה מקומות ועי' או"ז שם. וכ"ה בהל' הירושלמי להרמב"ם ברכות פ"א ה"ז: כיני מתניתה בין תכלת שבה ללבן שבה, ומה טעמון דרבנן, וראיתם אותו מן הסמוך לו. וכ"ה בהערה מ שם. ועי' פי' הר"ש סיריליאו לירושלמי ברכות שם שהביא פי' רבינו מהערוך. 222. ע"פ ערוך ערך תכלת בשם ר"ח. וראה בהערות לערוך השלם, ובהערה הקודמת. 223. ודלא כסדר רב עמרם גאון ור"ג שגרסו בגמ' לתפלה כאחרים, וראה בתלמודי רבינו יונה כאן. וראה תוס' לעיל ח, ב ד"ה שלא, שזמן הנחת תפלין מהנץ החמה. ועי' ארצות החיים (להמלבי"ם) סי' ל בהמאיר לארץ סק"א-ב. 224. וכ"כ רבינו בפ"י ליומא לו, ב ח"ל: תנא בשעה שהחמה זורחת כמין ניצוצות יוצאות ממנה, ויודעין העם שבירושלים הוותיקין שזו עונת גמירת ק"ש, וראה להלן. 225. וכ"ה בשם רבינו בספר הנר כאן ראה להלן הערה 229. כו, א. 227. עדיות פי' מ"א. 228. עפ"י ראבי"ה ברכות סי' כה, תוס' ר"י החסיד כאן, ואו"ז סי' ג בשם רבינו. 229. לדעת רבינו זמן ק"ש הוא לאחר הנץ החמה, דעם הנץ החמה היינו לאחר הנץ החמה. ועל זה הקשה הרא"ש דגומרים משמע מסיימם. אולם מלהלן יד, א גומרין את ההלל מוכח כפי' ר"ח דהיינו קורין. ועי' דברי חמודות כאן אות א. וראה בראבי"ה, תוס' ר"י החסיד ורא"ש מה שהקשו על פירושו, ומש"כ לישב בדברי דוד ברכות כאן. אך כתב דלישנא כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, ודאי לא משמע כפי' ר"ח, והעלה דהעיקר כשיטת התוס' יומא לו, ב והרא"ש כאן דעם הנץ פירושו לפני הנץ. וראה עוד בבצל המאור כאן דהוא שיטה שלישית. ומדברי הרי"ף כאן משמע דמפרש כהר"ח שגומרין היינו קורין עפ"י מש"כ תר"י בדעתו ע"ש. ועי' ספר הישר לר"ת סי' תקלז דפי' גומרין קורין כר"ח, וצ"ב. ובארוכה בשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' עז, יד אליהו (קליש) ח"ג סי' א, ופרי יצחק ח"א סי' ב. 230. לעיל ט, א. 231. לז, א. וע"ש בע"ב ובפי' ר"ח שם ומובא לעיל הערה 224. 232. עפ"י רא"ש כאן סי' י בשם רבינו. וכ"ה בתוס' יומא לו, ב ד"ה אמר אביי בשמו וגם בתוס' ר"י החסיד כאן. ובפסקי תלמיד הרשב"א [בסוף שיטת הקדמונים שבת עמ' שדמ]: וק"ש של שחרית למצוה מן המוכרח סמוך להנץ החמה לפניו או לאחריו מעט. כ"כ ר"ת ור"ח והרב אלפסי ז"ל והגאונים. ובכת"י ב.מ. 26.977 דף 125 עמ' א סי' נא בשם ר"ח: הקורא עם אנשי משמר לא יצא שמשכימין וקורין קודם הנץ החמה [ואמרינן] נמי להלן (יב, א) וכי מטי זמן יוצר אור אמר וכי מטי זמן הנץ החמה מטי זמן יוצר אור אלמא זמן ק"ש יוצר אור בהנץ החמה הוא. ועי' באר אברהם ברכות (לר' אבלי מוילנא) להלן יא, ב. 232א. ביצה כז, א.

15

שע אומר עד ג' שעות רבין א"ר א"ר רב הלכה כר' יהושע
 ומר תרין אמוראין חר אמר בשוכה מתיב ליה חברי[ה] ותי
 היא הלכה² ולמה אמר בשוכה כרי שיהא אדם מזרז עצמו
 גדול⁴ הקורא את שמע [מ]הקורא⁵ בתורה וכתנתן⁶ הקורא מאן
 אדם הקורא בתורה. ופירושו נראה לי כרי שיזרו אדם [עצמו]
 עד הזמן ולא יעבור הזמן, ומיהו לאחר הג' חמה שסיר דמי
 ועת הרחק מיירי אלא לכתחלה הוא דאימסק הלכה. וא"כ אי
 י שעה יש בין ק"ש לתפילה⁷, אלא מאחרין כדמשני בריש תפלה
 א לוותיקין, אבל לדין אחר הג' חמה. אבל זאת פליאה בעיני
 נ וכרי יהודא ולכתחלה אם כן לא סמכינן נאולה לתפלה א
 סוף ד' שעות, דהא ששמי' התם⁹ דעד ועד בכלל, ואפי' א
 שע נמי עד ועד בכלל וא"כ מהתחלת ק"ש עד תפלה יש מש
 ש לפסק עור ד[ב]פלוגתא דרבי ור' נתן לגבי ג' משמור[ות]¹⁰
 וע וס"ל עד ולא עד בכלל¹¹ וא"כ היאך יאריך בק"ש ער תפלה
 יסמוך נאולה לתפילה, ומדפרכינן בשמעתין והא אמר ר' יוחנ
 כל הסמוך נאולה לתפלה¹² שמע מינה דהלכה דבעינן לסמוך
 נאנו לפרש בריש ס' תפלת השחר¹³ אבל לדין לאחר הג'
 קין ואפי' לסמוך נאולה לתפלה לא חישי, הא מילתא מרסמ
 נזרי המחבר דתרי עניינים סמיכות נאולה לתפלה הו, דהא שא
 זרים בינתיים ואפי' כי ליתא להך דוותיקין אסור לדבר בינתיים
 זין והאמר ר' יוחנן בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח ונוי
 ערבית ותו סריך הא"ר יוחנן איזהו בן עולם הכא זה הסומך וכו'
 רי שלא ידבר בינתיים, [ער]¹⁶ כל מה דתקינן רבנן כנאולה
 יש לפרש בשמעתין. אכל אם בין נאולה לתפלה שותק שע
 לדין¹⁶, אבל וותיקין היו נזהרים אפי' שלא לשתוק בינתיים

רע"ב בשניונים. ⁽²⁾ כן הוסיף רח"ן עפ"י חירושי, ובכל חכ"י חס
 ' עד כארם הקורא בתורה ליתא ורק לקמן בסמוך סוף ד"א איתא: ו
 ילך לא תפסיד כארם שנתא קורא בתורה הא בעונתה חביבה מרב
 ולשון. תוא לפי דעתי תוספת בירוש' במאמר שלנו עפ"י חירושי שהוכר
 וע"ב. ומהלשון נראה שלקוח הוא מתבבלי, וגם נוסח המשנה תוא כ
 גר. ⁽⁵⁾ כ"י: התקורא. ⁽⁶⁾ משנת ס' ב'. ⁽⁷⁾ ק"ש לר' יהושע עד
 זה עד ד' שעות, עי לקמן בסמוך. ⁽⁸⁾ ברכות כ"ז א'. ⁽⁹⁾ שם כ"ז א'
⁽¹¹⁾ שאינו חושב רק תרתי דיממא. וכפירוש רבינו מפרש בס' יראים ס'
 עד התחלת שעה שלישיה. וכן ברובק ס' ש"ב וס"ב עשין י"ח ור' שמח
 ז' ק"ש ס' מ', וכן משמע מפירוש לעיל ג' ב' ד"ה ורבי נתן וכן ממור
 סחדין עי' 7 ומנח"ג ר"ב ב' ס' ל"ג. ⁽¹²⁾ בגמרא וכן ברכי ד' ב': גאולה
 ' ערבית, והלשון שהביא רבינו תוא לפי האמת שכ"ש בשחרית, עי' ברכ
 כוון רבינו במיש לקמן בסמוך: ובבבלי תפלות מיויר. ⁽¹³⁾ שחב
 ו דהוא לוותיקין. ⁽¹⁴⁾ תחילום נ"א י"ז. ⁽¹⁵⁾ כ"י: וכו' ע"ב. ⁽¹⁶⁾ עי' דבר
 : מוכה שאף לחמתין אמר.

ב' חגן במ"ק דשבת¹⁰ מסיקין לק"ש¹¹ ואין מסיקין לתפלה, ופירשתי בתשובתי
 התם כס"מ תקס"ט. ובירושלמי¹² מפרש הכי ק"ש דבר תורה וזמנה קבוע [ורק]¹³
 ג' מסיקים הראשונים צריכין כוונה הילכך מצי מכיין אפי' כשמסיקין משא"כ בתפלה.
 רצי כתיב(ם) ספרים ותפילין מסיקין לק"ש ולא לתפלה, ורי"ח פליג ואמר שמסיקין
 גם לתפלה ולתפילין ולשאר מצות שבתורה, ומסיים ולא מורה ר' שמעון בן יוחי¹⁵
 שמסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ומשני שינון¹⁴ מסני שינון¹⁴ אין במבליים
 אכל מסני מעשה במבליים שהלומר שלא לעשות נוח לו שלא נברא. ובגמרא דידן¹⁵
 אמרי שרווקא כגון רשכ"י שתורתו אומנתו אכל אגן מסיקין גם לתפלה:
 כו. וירושלמי¹⁶ שלש תכופות הם וכו', ולקמן איתא במכילתין בגמ' דידן¹⁷, ודרא
 מינייהו נאולה לתפלה וכל הסומך נאולה לתפלה אין השמן מקמרטו²⁰
 מאזו זמן וכל שאינו סומך דומה לאוהבו של מלך שכא [והרתין]¹⁸ על סתרו של
 מלך יצא מלך לידע מה מבוקשו ומצאו שהפליג אף¹⁹ הוא [ה]פליג²⁰:
 כת. א"ר²² שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח
 בה כאשר וסיים בה באשרי. אע"פ²² שלא מצינו יותר אלא זאת הפרשה,
 וכו' קאמר כל פרשה שמענין התחלתה סיומה חביבה עליו²³ כגון יענך ה' ביום צרה²⁵

(1) כ"י: דהכני. (2) עי' רמב"ם פ"ג מה' שופר ה"ח ופושע א"ח ס"י תקיץ. (3) לקמן
 ד' ק"ש, דהוא כ"ב רמגילה. (4) עי' ס' הישר ד' רחמינחל עי' 18 ותוס' ד"ה ט' ב' ד"ה
 ל' אמר ר' יוחנן. (5) שבת פ"ב מ"ה ל"ד א'. (6) תוספתא שבת ספ"א, ברייתא שם
 ד"ה ג' ב' בשניונים. (7) כ"י: בתלת, אבל בירוש' וצאל כל הראשונים שהביאו
 ד' סמוך ר' יוחנן מפרש עד ג' שעות דר' יהושע עד ולא עד בכלל. (8) שלמי פ"י
 ד' בתפלה איתא הפסק קשה למה הצריכו לקרות ק"ש עוד הפעם כרי לעמוד מתוך ד"ת
 ד' בשתיקה. לכן תירץ שחששו שההדיוטות יפסקו בדבור. וברי' רח"ן: לא ידברו.
 (11) כ"י: במשנת. (12) כ"י: ד"ס הראשונים, עי' גליון הש"ס וד"ס. (13) ברכות פ"א ה"ה ושבת
 (14) כ"י: ר' יוחנן. (15) כ"י: שומן. (16) שבת י"א א'. (17) ברכות פ"א ה"ה סע"ג.
 (18) כ"י: הרתיק. (19) ג' נכונה וכן גרסו כספרא ראשונים, ובדמוס: עוד תוא,
 כו' כדמרינו ו' א' ומביאו משם בס' האשכול ד' אלבעק עי' 24 וכו' במנהיג ס' א' ס'
 (21) כ"י: אפילו. (22) כ"י: ע"ב וי' א'. (23) קשות התוס' י' א'. (25) וכן בתוס' ובתוס'
 ד"ה ס' הם מכיאים דגמאות אחרות.

16

מבהמה שנתנבלה ביום ובשבת לא ידענא מאי קפריך לרבוי ארוני דתנן ד' יתודה אומר אם נתנבלה מערב שבת, מוכן לאדם חשיב ליה רבן בירו לשחוט, אבל סירי שהוא מחובר לאילן אינו מוכן דליכא הכנה כלל, אבל בבהמה קצת הכנה [איכא] כיון שהיא ברשותו אעיני רלא נשחטה מע"ש כדאמרין השוחט בשבת יאכל לאחרים ולא לוג) אלמא כיון שנאכל לאחרים מוכן הוא.

סימן ה. השיב רבנו תם להרב ר' שמשון:

אנכי הצעיר לא עצה ולא נבורה, אנכי רש ונקלה אמרתי נמהרה, אנכי בור נשבר מימי מי מערה, להשיב על תוכחתו וחלתי ואירא, אם כהה הברול קלקל פנים וצורה א) כי ידעתי כי עמקו שאלותיו ולא נסלאו ממנו אך לנסותי בתודוריו נלה לי סודו, ואשרי עבריו ותלמידיו חתומי למוריו ב) כי גם אני ביום ובלילה הנני עליהם ג) מן ושמש הרב ר' שמשון בן רבנו ר' יוסף מנה בן מאהים ד) השוכבים בין שפחים. ולי אני הקי יעקב ישא אחי פניו, לכל פשוט וקבל ועניוה, כי כאשר פרשתי לפי [שכלי] ו) המעט, אחבונן הבא בידי.

א. (ענין זמן תפלה).

אשר יאמר ז) מורי על קרית שמע לזמן ותיקין, נראה בעיני שהקדמת ותיקין לאו משום זמן קרית שמע אלא משום תפלה, כדאמרין תפלות כנגד תמידין תקנות), והם היו ממהרין עבורת התמיד לפי שנאמר בו בקר. ואע"פ שהיו מסהרין קודם הנץ החמה בשחיטתה, אי אפשר להקדים כל כך זמן קרית שמע ותפלה, לפי שנא ייראוך עם שמשו ועה רצון מילחא היא ט). ומכונן היו להתפלל סמוך לעבודתה ועם דמרומי חמה. והיינו דקאמר בתפלת השחר עד חצותי, ורמינהו מצותה של קרית שמע עם הנץ החמה כדי שיסמוך נאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, שמעינן מינה תפלה עם הנץ החמה מצותה ולא עד חצות, דקרית שמע מקדימין משום תפלה

בג) מולין דף י"ד ע"א.

סימן ח' ה) וזוהי כ"ל נמוקס ואורה ככ"י ועורה דרפוס. ג) מלפון מחוס תורה בלימודי (ישעיה ט' ט"ו). וכונתו תלמידיו, אשר מחוס תורתו נכחה נסס. ג) כן סן הדברים ככ"י ודפוס וקשים להנין. ואולי ל"ל, כי גם חמיר ניום ונלילה נסנו עליהם מנן ושנש", ועל כן מולד מולד אסריהם. ד) כלומר שגדול כח האז יוחר מהנן. וזוהי נזה על מולד רבניי חעניח כ"א ע"ב ינא מנה בן פרס אלז מנה בן מנה ואל ינא מנה בן מנה אלז מנה בן פרס. וגם על מנעה דרני בערוצין דף פ"ו ע"א פנו מוקוס לזן מנא מנה וכו' ופנו מוקוס לזן מנחיס מנה ע"י"ט. ה) לכל פשוט וקבל עניו כן הוא ככ"י ואני סנהתי ועניו נמוקס עניו, ורומז על ניימא דר אלעזר סנהדרין דף ל"ב ע"א לעולם הוי קבל וקיס ופרש"י שם קבל לשון אפל וספל והורחחו כמו עניו. וכונת ר"ת נזה שינא ר"ס אה פניו לו, אשר הוא איש פשוט וספל ועניו לכל. ונדפוס אינא: ישא אחי פניו לכל פשוט וקבל עני". ועל זה כתב רמזים בגליון ח"ל: לכל פשוט וקבל ענינים (הוא רומז לפ"ס חגיגה דף ג' ע"ב פשוט ידיו וקבל עניו) ע"כ. ולי נראה כמו שכתבתי. ו) כ"ל שלריך להסויף ז) מלשך יאמר (בהעמקת שד"ל חמך) ולהלכה נמלא גם חסונה זלח זכרם חמד מהצדח סניעית לד 30 ולהלכה אשר העמיק שד"ל מכ"י ספר חסו הגאונים סנידו. ח) נכרות דף כ"ו ע"ב. ט) ועת לזון מילחא היא כן הוא ככ"י ודפוס ומסר בהעמקת שד"ל. י) שם דף כ"ו ע"א.

על שבכיסין ועל שבשיצין דלא תתא הכי הוא, אמר עולא מחלוקת יורה שמה יעלה בשבת, אבל באותן רקע ר"ה מותר, והא מוקצות נינהו, יי שאין דעתו עליו מאתמול, שאינו רב הונא דאמר באין צריך טו) מוקצה גון נרונרות וצמוקין שהיה להם כבר מוקצה ודעתו עליה ליבש, אבל הכא וייהו סריך טו), ועולא אית ליה מוקצה לעורבים דעתו של אדם אם ימצא זמעים זה נתיר כל מיני חיבור הראויין די לבהמה אפי' מחובר אם דעתו של זוכן הוא כמו השוחט לחולה ואם לא גלמלו הואיל והיה מחובר, ומשום כך חיבורים דאדם מקפיר עליהם שלא הוכן אפי' לבהמה כדאמר נבי נבלה ואיל והוי לעורבים ששוב לבני יריחו ז שאר בהמות, דרוכ תמרים הוה להו. ושה לא הוה מוכן לכלבים מאתמול, הוא מכינה לכך, ואע"פ לא החשוב יוחה מאתמול, ולא מהניא להו בין נ' כביצה יט) מוכן לבהמה שאדם רוצה כנת אדם, לא כל שכן שלא תהניא לו א מקצי ליה, שעל כל דבר שיש בו שעת היתר שיאכלנו ע"י אותה הכנה, ז) אפרוח שגולד ביום טוב רב אמר מן הפרסה ביום טוב שהוא מותר אמר אתמול הווי לכלבים ועוברת היה ראוי היתר לאדם הועילה לו הכנת הכלבים וסריך השתא מוכן לאדם, שהיא הכנה ז"א הכנה גרועה וכו'. ובי סוניות הללו בביצה כג) סירות הנושרין מאי טעמא ומר דהא לא קפריך והא מוקצה נינהו והא מסיק שמעתא הואיל והוי לעורבין והאי דקא סריך וכו' תימא ואייתי ראיה

וכונת ר"ת דלפי דעת ר"ש שאומר שג' ענפים זין א"כ למה תניא שם אוכלין על של צין צין דקחני, ליתני אוכלין על שבכיסין ואין שם אינא רב כהנא. טז) כלומר אכשל ורין רק מטוס גורה. יז) כלומר יסי דלוי. יח) ע"ב. כ) שם ע"א. כא) כ"ל שליל צ"ל דף ג' ע"א.

ומשני הוא לוחיקין דאמר ר' יוחנן זכו וכדי שיסמוך זכו, מוכיח דהוה לן לאחורי קריה שמע [אם לא] (א) מסני הסמיכה, ונמצא מתפלל ביום ולא קודם הנגף החמה דהא לאו יום נמור הוא. וכולא שמעת' מוכחת דמיירי בסמיכת נאולה לתפלה ולא בחביבות קריה שמע ובעונתה. תדע שהוא כן דכי אמר בסיק מאימת קורין שמע בשחרית (ב) התם לא סריך ורמינהו דטעמייהו דוחיקין לא משום קריה שמע ולא מצי למסרך מינה אקריה שמע דרלמא דחיקין נמי הוה מקדימין (ג) קריה שמע או מאחרין לולי בשביל התפלה. ועוד מדאביי נילף, דאמר רב הונא הלכה כאחרים ואמר אביי לתפלה כאחרים לקיש כותיקין. אביי לא אמר הלכה כאחרים בתפלה ולא הלכה כותיקין (ד), משום דאחרים וותיקין לא איירי לא בתפלה ולא בקריה שמע (ט) אלא אחרים בקריה שמע, וותיקין מטעם תפלת השחר, והיינו דקאמר תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה וכו' מאי קרא אמר ר' יודא ייראוך עם שמש, [ואי] אתפלה קאי כדאמר ר' יודא גופיה (ט) נבי העושה תפלתו קבע, מאי קבע כל שאינו עושה תפלתו קבע עם דמדומי חמה אמר ר' יודא מאי קרא וכו' ייראוך עם שמש (ח).

וגם כשהביא ראיה למאי דאמר ר' יוחנן תניא נמי הכי ותיקין וכו' ולא הכיא ראיה מההיא דתפלת השחרית, דותיקין סבירא להו זמן קריה שמע כהנך תנאי דמתניתין דהוא קודם הנגף החמה הרבה וההיא דמאחרין ליה משום תפלה כדפרישית. וראיה לדבר קאמר נמי במי שמתו (י) אם יכול לעלות ולהתכנסת ולקרית עד שלא תהא הנגף החמה דקאמרי (כ), לימא סתמא כרי אליעזר דאמר עד הנגף החמה ולא מהנגף ולאחריה, ומשני אסיי תימא ר' יהושע, [ואי] ותיקין אקריה שמע קפדי איכ כריי לא אתיא אלא היק (כא) דלמא כותיקין ואסיי הכי עד הנגף החמה ומשום תפלה דאמר ר' יוחנן וכו', ועוד דקאמר גומרין שימ קודם הוא, ועוד דקאמר לימא האי סתמא, ולא סריך ורמינהו כדפריך נבי תפלה בתפלת השחר. והאי דקאמר עם לא סיני ולא סתירה, דעם תרתי לשונות משמע, אחד כדאמר עם דמדומי חמה (כג) בית הלל מתירין עם השמש (ג). ייראוך עם שמש (כד). ומשתמע בסמוך עם חשיכה וענין (כה) עם בסמוך הוא לסני או לאחריו. . ועוד ראיה לדברי מהלכות גדולות, דהינ בהריא (כו) עד חצות ורמינהו מצוותה עם הנגף החמה עד שיקרא קריה שמע מקודם הנגף החמה ויסמוך נאולה

(ח) אם לא, כן לריך להוסיף ומר ככיי ודפוס. (יג) עם דף טי ע"ג. (יד) מן ועם דמדומי חמה לעיל עד כאן מסר בהעתק סד"ל. (יז) כן היא הנוסחה נכיי ספר תשובות הגאונים שהעתיק ממנו סד"ל. וכל"ל. וכונחו סד"ח הביא ראיה מאזני מדלל קאמר הלכה כאחרים לתפלה והלכה כותיקין לק"ס, אלמא דנלמא ליה הלכתא כותיה לא כאחרים ולא כותיקין משום דאחרים לא איירי בתפלה והותיקין לא איירי בק"ס, אלא טעמא דנפשיה קאמר אביי, ועיין לקמן דברי רבנו. וכיי איתא אחר דאמר רב הונא הלכה כאחרים בזה הלשון: והלכה כותיהו קיימא משום וכו'. ועיקר מסר מן הספר, ונדפוס שינוי צולת ועשו מן דוחיקין ותיקין, או כותיהו" וגם תיקון לאחרים וקלקול צכל וכל, ונחנס טרם הגאון ראז"ס לתקן אח טעויות שאין יכול לתקון, והנכון על פי נוסחה סד"ל וכמו שנלמתי. (טו) כלומר דאחרים לא איירי בתפלה וותיקין לא איירי בק"ס. (טז) עם דף כ"ט ע"ג. (יז) מן והאי תפלה קאי עד כאן מסר אלל סד"ל. (יח) כלומר נכרות דף טי ע"ג לא הביא ראיה לדברי רבי יוחנן מהצדדייתא שהוצא צפי תפלה הספר דף כ"ו ע"א מלוחה עם הנגף החמה, וזה משום דנלמא אין מלוח ק"ס לוחיקין עם הנגף החמה, אלא דוחיקין סבירא להו וכו'. . (יט) דף כ"ב ע"ג. (כ) עם דף כ"ה ע"ג. (כא) הנהלוח בהסגר מסרות נכיי וסו בהעתקת סד"ל. ונדפוס יש גם כאן ערכוב הדברים, וכונחו. טעמא ראיה, דהותיקין לא קפדי נק"ס על הנגף החמה, דא"כ לא אתיא כריי דלדידיה מלוחה מקודם הנגף החמה ועד גי טעויות. (כב) טעם קייא ע"ב כ"ט ע"ג. (כג) טעם י"ח ע"א. (כד) חללים ע"ג. ה'. (כה) נכ"י שלנו, ואלל סד"ל. וגם נדפוס איתא וענין אחר, ורלזיס מתק כדין תפלה. אחר". (כו) כן הוא צה"ג דפוס וולרטה ריש פי תפלת

לתפלה עם הנגף מצוותה אקריה ע כותיקין אלא אר אחת קודם הנגף ו ר' יהושע בן לוי עליו בשעת הדחי דאמר כותיקין ל חוששין ואין קפיו שמע וכו' לשאר מקודם זה אין קפ ועוד דאמר במגיל החמה. ועוד אמר שמע לא היו אונ ולפי דעתי הממטה מקדימין תפילין ל של מוצאי שבת. דעם דוחיקין מט ממש. דקרק בכר

ואשר (א) שאל א

הספר אלל כה"ג טו כה"ג. (כח) נכרות בהעתק סד"ל איתא: כיל יותר נכונה, זה אלל על אחת קודם צכל יוס. ולפי הכח מ"מ כשמע מינה, טו סד"ל נראה יותר. ו כוסחא אחרת בהעתק ואביי סימנא צעלח (לג) יומא דף ל"ז ט במקום שהן נכ"י וד. ועל זה הענין ראז" ו (לו) מגילה דף כ" ע על הארץ כן הוא ו החמה ונכ"י של טז ד"ס אגוד דטמואל בתפלת. ולפי

ב. (א) גם תשובה ז נראה שהיא ו נמלת אשר. אלל נכ' בזמן ונמקום, חס ו

שיטמוך וכו', מוכיח דהוה לן לאחורי
 מתפלל ביום ולא קודם הנגן החמה
 במיירו בסמיכת נאולה לתפלה ולא
 דכי אמר בסיק מאימת קורין שמע
 ותיקין לא משום קרית שמע ולא מצי
 זיו מקדימין (קרית שמע או מאחרין
 רב הונא הלכה כאחרים ואמר אביי
 ר הלכה כאחרים בתפלה ולא הלכה
 לא בתפלה ולא בקרית שמע) ולא
 שחר, והיינו דקאמר תניא נמי הכי
 וירא ייראוך עם שמש, [ואי] אתפלה
 לתו קבע, מאי קבע כל שאינו עושה
 מאי קרא וכו' ייראוך עם שמש).
 נמי הכי ותיקין וכו' ולא הביא רביה
 זמן קרית שמע כהנך תנאי דמתניתין
 ליה משום תפלה כדפרישית. וראיה
 לזו ולהתכנסות ולקרות עד שלא תהא
 יאמר עד הנגן החמה ולא מהנגן ולאחריה,
 קרית שמע קפרי איכ כריי לא אחיא
 החמה ומשום תפלה דאמר ר' יוחנן וכו',
 זר לימא האי סתמא, ולא פריך ורמינהו
 ר עם לא סיין ולא סתירה, דעם תרתי
 וכן) בית הלל מתירין עם השמש (כ)
 שיכה וענין (כ) עם בסמוך הוא לפניו
 לזו, הריג בהריא (כ) עד חצות ורמינהו
 ומע מקודם הנגן החמה ויסמוך נאולה

(י) סס דף ט' ע"ב. יג) מן ועם דמדומי
 והנוסחא נכ"י ספר תשובות הגאונים שהעתיק
 י מללא קאמר הלכה כאחרים לתפלה והלכה
 לא כאחרים ולא כותיקין משום דאחרים לא
 מלא דנפשיה קאמר אצ"י, ועיין לקמן דברי
 אריס זזה הלשון: והלכה כותייתו קיימא
 אולת ועשו מן הותיקין ותיקין או כותייתו
 הגאון רז"ס לתקן את תענוות שאין יכול
 (טו) כלומר דאחרים לא איירי בתפלה
 (ז) מן והאי תפלה קאי עד כהן חסר
 א הניא רביה לדברי רבי יוחנן מהכריית
 סנן תמיה, וזה משום דבאמת אין מלת
 א להו וכו'... יע) דף כ"ב ע"ב. כ) סס
 והס דהעמק שד"ל. ונדפוס יט גם כהן
 לא קפרי נק"ש על סנן תמיה, דא"כ לא
 גי טעות. כב) טנת קייט ע"ב כ"ט ע"ב.
 (נכ"י שלנו, ואלל-שד"ל וגם דפוס איחא
 כן הוא צה"ג דפוס ווארטא ריש פ' תפלה

18

לתפלה עם הנגן החמה ונמצא מתפלל ביום (כ). ומצותה קפריך, ואנו כשפירשונו
 מצותה אקריה שמע לפי קוצר נרסת ספרים דילן. — וזמן קרית שמע לא קאי
 כותיקין אלא אהא סמכינן וכן פסק ההלכה בפ"ק (כח) אמר ר' שמעון בן יוחאי וכו'
 אחת קודם הנגן החמה ואחת לאחר הנגן החמה וכו' אמר ר' אחא בר חנינא אמר
 ר' יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון. אע"י דאמר במסקנא (נט) כראי הוא ר"ש לסמוך
 עליו בשעת הרחק, מכל מקום אקודם או אאחר הנגן החמה הוי קבעי זמני. ואביי
 דאמר כותיקין לקרית שמע, סימנא הוא דיהיב (ל) ואפי' אם היו מאחרין לא היו
 חוששין ואין קפירה באיחורו אבל בהקדמתו יש איסור. והיינו דאמר' (ביאמ"ג) הקורא
 שמע וכו' לשאר עמא ברירושלים שאול (ג) יודעין שודאי הניע ולא הקדימו, ואפי'
 מקודם זה אין קפירה (ל). וגם בהלכות גדולות (ל) פוסק הלכה כר' שמעון בן יוחאי.
 ועוד דאמר במנילה (ג) במצות יום אע"פ שמצותה כל היום עיקר מצותה אחר הנגן
 החמה. ועוד דאמר במאימתי (ג) שאע"פ שעלה עמוד השחר ושחשו התמיד וקראו קרית
 שמע לא היו אומרים יוצר אור עד דמשי זמנו, ומסתמא כהנין (ההמה) על הארץ (ל)
 ולפי דעתי הממהר לקרותו קודם הנגן החמה לא יצא ידי חובתו כל כך, ואע"פ שמינינו
 מקדימין תפילין לקרית שמע בתפלת השחר (נט), שעת הרחק שאני כדאמר' (ט) רבי התפלל
 של מוצאי שבת בשבת וחו לא מירי. כללא דמילתא כותיקין לא קיימא לן. ואע"פ
 דעם דותיקין משמע להו קורם, אביי דנקיש סימנא ביריהו משמע ליה עם עם
 ממש. דקרק בברכות בכל השמועה ותמצא כדברי, אך לא פירשתי ככל הצורך, כי
 לא נפתי.

ב. (בענין סבילה כלי עץ).

ואשר (א) שאל ארוני על סבילה כלי עץ קתם שאלתו כי ידעתי כי תלמוד ערוך

השחר אזל צה"ג שהוליא חמו' הו' ר' עזריאל הילדעסהיימער נ"י ליחא. (כ) ע"כ לשון
 צה"ג. (כח) זככות דף ח' ע"ב. (כט) סס דף ט' ע"א. (ל) כן הוא נכ"י שלנו אזל
 צהעמק שד"ל איחא: מ"מ אקודם קאי, דאמר סנן תמיה סמוך לו ולתחיו שני. וגיכא ז'
 כ"ל יותר נכונה, והכונה, דהך מיימלא דריצ"ל, דיש לסמוך על ר"ש דק צעעת הדק, לא קאי
 אלל על אחת קודם סנן תמיה שיואל צה צל לילה לדברי ר"ש, אלל לתחיו יולל לכתחילה
 צל יוס. ולפי הכתב יד שלנו הכונה, שאף לריצ"ל דאין לסמוך על ר"ש אלל צעעת הדק,
 מ"מ נשמע מינה, שלל קבעו זמן ק"ש על סנן תמיה, אלל אקודם לו או לתחיו, ונוסחא
 שד"ל נראה יותר, ועיין בחוס' יומא דף ל"ז ע"ב ד"ה אמר אצ"י. (לא) מן ואצ"י עד כאן
 נוסחא אחת צהעמק שד"ל ח"ל: ואצ"י לקבוע זמן לק"ש צה, אלל ותיקין לא נחכונו לק"ש,
 ואצ"י סימנא צעלמא יהיב, ע"כ. והנוסחא הזאת והנוסחא שלפנינו לדבר אחד נחכונו.
 (ג) יומא דף ל"ז ע"ב ועיין היטב סס בחוס'. ד"ה אמר אצ"י. (ג) שאז, כן הגיה רז"ס
 צמקוס סנן נכ"י ודפוס, וצהעמק שד"ל שאין. (ד) צדפוס: ואפילו מוקדם זמנו אין קפידא.
 ועל זה הענין רז"ס קולמסו ומחקו. (ה) על פ"ק דזככות וצוואה של ר' עז"ס ל"ד 19.
 (ו) מנילה דף כ' ע"א וכו'. (ז) זככות דף י"ב ע"א ועיין חוס' ד"ה משום. (ח) כהנך
 על הארץ כן הוא נכ"י, אלל צדפוס: כהני לועי הארץ ורז"ס חיקן צמקוסו כנר סנן
 תמיה וכו' של שד"ל: . . . על הארץ. (ט) צמקוס תפלה השחר דף ל' ע"א ועמ"ש בחוס'
 ד"ה אנו דשמואל ורז"ס ומק תפילה (כן הוא צדפוס צמקוס תפילין) והגיה, צעמוד צמקוס
 תפלתה. ולפי זה הנוסחא מקדימין לק"ש צעמוד השחר. (י) סס דף כ"ז ע"ב.

ב. (א) גם תשובה זו העתיק שד"ל מנ"י ספר תשובות הגאונים שלו זכרם חמד סס ל"ד 32. וסס
 נראה שהיא תשובה נפני עלמה לר' שמשון ולא נכפחה אל תשובה הקודמת. וגם מתחלת
 צמלח אשר. אלל נכ"י שלנו ונדפוס מתחלת צמלח ואשר, א"כ היא ממוננת לתשובה שלפניה
 צמון וצמקוס, אם גם לא צענין. (ב) נכ"י שלנו ואלל שד"ל כן היא, אלל צדפוס סס

נח א שלש שעות. נראה לי (6) דהכא לכולי עלמא מניין מעלות השחר, וכן משמע בגמרא [נרכות] דף ג' ע"א ובגמרא [שם ע"ג] גביה הא דפריך מדוד, ע"ש. ועיין מה שכתבתי סימן רל"ג [ס"ק ג]:

סימן נח הלכות קריאת שמע וברכותיה. וכו' סעיפים:

נח (א) שהוא רביע היום. לפי זה יש לזהר צימית המוכר למהר לקרוא קריאת שמע, מאחר שהיום קצר, ורביע היום קצר (נ"י) ד"ה כמה הרמב"ם נשס מהר"י אלוהב):

א זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חבירו [ב] הרגיל עמו א קצת ברחוק ארבע אמות ויברנו [ג] ונמשך זמנה עד [ד] סוף א שלש שעות [ה] שהוא רביע היום ומוצתה מן המוכרח לקרותה כותיקין (פירוש תלמידים ערוך ערך ותק ורש"י ברכות ט, ב ד"ה ותיקין פירש"י אנשים ענדים

נרכות ט' אמרים [ורכינו יונה ד"ה מנא וכו' ד"ה זיה דעת רב"ש שם רש סימן יז]: רש"י נרכות לכה ב ותוספות ה אמרים ור"א ש [סימן י ועוד: ז, עט, ט, ורכי' [וכפירוש הגהות ו קריאת שמע פ"א תוספות ענוה זרה ה' נחלת והר"מ ב שני ית אט, ד ורכי"ם ה הלכה יא]: י'מנ"ס צפירוש נרכות פ"א ב וכו' ד"ה כנב ס נשס מהר"י אלוהב: ז, עט, ו ורכי' יונה וס ורכי"א שם ד"ה גהות מיימוניות טס י"ף שם ד, נ ורכי' גמור וטרי עמוד ז נרכות שם ד"ה מנ"ס שם הלכה יא]:

ערוך פסח למרהיק"ש

נח פסח א שהוא רביע היום. כלומר שס מהשעות המנויות שמים עשרה נמוך ושמים עשרה נקץ:

שערי תשובה

נח (א) שעות. עיין באר היטב. ועיין בשאגת אריה סימן ה' שהאר"ך בחרפתו והעלה ג"כ רעד שלש שעות היינו ועד בכלל, שהוא ער סוף ג' שעות, והיינו שעות זמניות שהוא רביע היום, ואין חילוק בין ימות הקיץ שהיום ארוך או ימות החורף שהיום קצר, חשביון היום לייב שעות והלילה לייב, והלק רביע מהיום הוא ג' שעות של זמן קריאת שמע. וצבור המאחרים בקיץ מלקרות קריאת שמע, אם קראו קודם כלות ג' שעות והיינו קודם שעבר רביע היום, יוצאין ידי חובת קריאת שמע, ע"ש. ועיין בשו"ת נודע ביהודה

באר היטב

נח (א) שעות. והכא לכולי עלמא מניין מעלות השחר, גמרא, מ"א [ס"ק א]. והמאמרים קריאת שמע נשכל לניח ותפילין טועים, אלא יקרא קריאת שמע זמנה נרכותיה, וכשיהיה לו לניח ותפילין יניחם ויקרא בהם קריאת שמע או פרשה אחרת או מזמור תהלים, לנש, [עטרת זקנים ס"ק ד]. וכתב עולם ממד [ס"ק א] ודוק אס יעבור זמן קריאת שמע או לא ימתין על עליה ותפילין, שאינן מעכבות זו את זו, אלא נלא הכי ימתין, דכל הקורא קריאת שמע נלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעלמא [נרכות יד, ב]:

ביאור הגר"א

ובירושלמי פרק קמא [הלכה ה] ר' זעירא בשם ר' אמי ביומי ר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא וקרינן שמע בתר תלת שעין ולא הוי ממחי בירן, ר' יוסי ור' אחא נפקין לתעניתא אתו ציבורא ומקרי קריאת שמע בתר ג' שעין, בעי ר' אותה אלא כדי לעמוד בחפלה מתוך רברי תורה, אמר לו מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הן קורין אותה. ובפרק ר' שם [הלכה א] ר' יוסי מצלי בתלת שעות, ר' חייא בר בא מצלי בתלת שעות, ר' ברכיה חמוניה קרא קריאת שמע ומצלי בתר ג' שעין, והא תנינן הקורא מאנן ואילך לא הפסיד כו', כבר קיבל מלכות שמים בעונתה. ובגמרא [שם ז] א' בהנך ג' שעי קמיתא כו'. דלא כרא"מ [ויאיי השלם סימן דנב] ורש"י [שם ג, ב ד"ה וי נתן] שכתבו עד תחילת שעה ג', ממה שכתוב שם ג' ב' ותרת דיממא. ועיין תוספות דעבודה זרה ד' ב' ד"ה בתלת כו', ובהו נסתר ראייתם, דקיימין כל שעה ג'. ובגהנות מיימוניות [שם] תירץ בדרך אחרת, ע"ש: [ה] שהוא כו'. וכתב האגור [סימן טכו] דאיתא במדרש [סדר עולם רבא פ"א] דיום שהעמיד יהושע החמה תקופת חמוז היתה, ואמרינן בעבודה זרה כ"ה א' וכמה כ"ד כו'. ועיין מה שכתוב

זרת זקנים

שהוא רביע היום. ז ארוך ובין הוא שיש להוזהר בימי מהל קריאת שמע והיום קצר, וכו' ד"ה נח הרמב"ם:

מחצית השקל

משמע דנתן סימן לחלת זמן הקריאה, דהא ליקום ולקרי הכי משמע דיקרא מיד, ופסיר הקשו התוספות. אלא כוונת מ"א דמסבא דנפשין לא ידענא זמן סוף משמר ג' א' הוא בעלות השחר או בהנך החמה, לכן רמו מ"א לעיין בגמרא ותוספות, דמלשון התוספות הנ"ל מוכח דסוף משמר ג' הוא בעלות השחר, דהא כתבו בתירוץ כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר קודם שיקום כו' על כרחך סוף משמר ג' הוא בעלות השחר. ודבר זה הוא מערכה למה שכתב מ"א אחר זה ובגמרא גבי הא דפריך מרדו, ור"ל, דלפי זה דסוף משמר ג' הוא מעלות השחר, מוכח מדברי הש"ס גבי דוד דחשבינן הג' שעות מעלות השחר, והוא דבר ג' ע"ב איתא תנו רבנן בני אומר ד' משמרות הוי ליליא, לפי שכתוב א' אומר [תהלים ק"ט, טב] חצות לילה אקום להודות לך, וכתוב א' אומר [שם, קמח] קדמו עיני אשמורות, הא כיצד, אלא ד' משמורות הוי ליליא, והוי מחצות עד סוף הלילה שני משמרות, ולא סתרי קראי אהודי. ור' נתן סבירא ליה ג' משמרות הוי ליליא, ומקשה הש"ס אם כן לר' נתן קשיא קראי, דהא מחצות ואילך ליכא אלא משמר וחצי, ואיך אמר קדמו עיני אשמורות דמשמע תרי. ומשני סבירא ליה כר' יהושע דאמר [שם ט, ב] זמן קריאת שמע עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות, ולכן אמר דוד המלך עיני קדמו עיני אשמורות לשאר מלכים, כיון דקם בחצות איכא שיתא דליליא ותרת דיממא. ופירש רש"י, תרת דיממא ששאר מלכים ישנים, (ושעה ג' צ"ל כמו שכתב ב"מ"א ס"ק ו', ע"ש), הוי ליה שתי משמרות, דהיינו יחד שמנה שעות, ולר' נתן כיון דהלילה הוא י"ב שעות ולא הוי רק ג' משמרות,

נח (ס"ק א) שלש שעות. נראה לי דהכא לכולי עלמא. ר"ל, אף על גב דבסוף סימן רל"ג [ס"ק ג] הביא מחלוקת מע"מ [מעוני יום טוב ברכות פ"א סימן י אות א; וברי חמדות פ"ד אות יז וכה] עם הלבוש [שם סעיף א] מאיזה זמן נחשב היום, אי מעלות השחר עד צאת הכוכבים, או מהנך החמה עד שקיעת החמה: בגמרא דף ג' ע"א בתוספות כו'. דתניא ר' אליעזר אומר ג' משמרות הוי הלילה, וסימן לדבר משמר א' חמור נוער כו' משמר ב' כו' משמר ג' כו'. ופריך מאי קחשיב, אי תחלת משמר חשיב, למשמר א' למה לי סימנא אורתא הוא, ר"ל הלא ניכר תחלת הלילה. ואי סוף משמר חשיב, למה לי סימנא לסוף משמר ג', יממא הוא וניכר תחלת היום. ומשני לעולם סוף משמר חשיב, ואליצטרין לתת סימן לסוף משמר ג' למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן קריאת שמע אימת, כיון דחזי סימן של סוף משמר ג' דליקום ולקרי. וכתבו התוספות וז"ל, והא ר' אליעזר בעי עד שיכיר בין תחלת לכתת, וי"ל מכל מקום כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר קודם שיקום ויזמין עצמו כבר הגיע אותו עת, עכ"ל. והנה ודאי אין כוונת מ"א להוכיח דחשבינן אותן ג' שעות מעלות השחר ולא מהנך החמה כדי ליישב בזה קושיא התוספות, דלפי זה דחשבינן אותן ג' שעות מעלות השחר י"ל קושיא התוספות דנתן ר' אליעזר סימן ע"י סוף משמר ג' ליעוד זמן עלות השחר, וע"י זה ידע זמן קריאת שמע, כי מסוף משמר ג' שהוא בעלות השחר יש לו זמן ג' שעות, אין זה מדרך מ"א לחלוק על התוספות בלי הכרח ולהוליד מזה דבר חדש, וכי כעורה זו שתירצו התוספות. גם אין זה מספיק לתרץ קושייתם על הש"ס, דהא המתוך אמר ליקום ולקרי,

זרת והערות

כוונתו לשו"מ ראה לעיל בסוף זה לנרכות השחר: בא הגהות מ שס, וע"ע על הכל סימן ב: ש נמועות ראס שהפלא כל השיטות מה: ז למסק אליעזר דע"ס ז'ז"ל ר"ש, לרבינו שמחה שם הגהות מ, והוא נמוחור א"ל עמוד ז. דבדנתי אפשר לפרש כמו הגר"א דבני התוספות: הגיה התוספות יוס כ"ה בגליון הש"ס שפנינו: ז חיו וזיווני זה

בושי שרד

מלכים שישינס עד שעה ג' דהיינו שקמים בעשה שלישיית ואיכא שית ללילה ותרי דיממא חו' מ' שעות, ע"ש. הרי דשיעור בני מלכים שישינס עד ג' שעות היינו מתחלת היום, ושיעור זמן קריאת שמע הוא ג"כ מחמת שכן דרך בני מלכים כו', א"כ נחשב מעלות השחר. אף די' נחמות דלמא ג' משמורות הלילה נמשכים עד

נח (6) מביא פס"א דהכא לכולי עלמא. כוונתו דנקיטין רל"ג נגמ"א ס"ק ג' ב' דיעות, או תשבינן מעלות השחר עד לזאת הכוכבים, או מהנך החמה עד שקיעתה. ועל זה הביא ראה דהכא כולי עלמא מודה דמניין מעלות השחר, ור"איתו מדפריך צינש נרכות קרלי דודו אהדדי דכחיני [מהלים ק"ט, קמח] קדמו

ב שיעור שעה. משמע צ"י [ד"ה ועל] משיחיל לקרות [ע] עד שיעלה גוף השמש הוא שעה, ויש גורסין כמו עישור שעה אחת, (י"י) וכחצ (הצ"ח) [הכסף משנה] י"י [קריאת שמע פ"א הלכה יא] שכן עיקר. והצ"ח [ד"ה ומ"ש ושער] הסכים לגירסא הראשונה, וכן כתב [ז] דרכי משה [נאח א ד"ה כמו], דכתב שאין הפירוש כמו שכתב הרב צ"י בשם מהר"י אצובה, אלא דמהנך החמה עד שיעלה כל גוף השמש הוי שעה, והדבר ידוע לידוע מעט בחכמת החכונה, עכ"ל. ובספר מנחת כהן נמצא השמש [נאמר ראשון] פרק ז' כתב דגירסת עישור שעה הוא עיקר, ע"ש. ולי נראה דלענין הדין אין חילוק בין הגירסאות, ודוק: ג אגוס. והוא הדין כשיש קצורת מת צעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמי, יכול לקרותה משעלה עמוד השחר [כסף משנה שם הלכה יב, בשם הר"מנוח]: ד עד על צ"בבך. ל"ע, דזהו דעת הרשב"א [נכסות יג, ב ד"ה ור' יוחנן] דסבירא ליה שצריך לעמוד עד על לצבך, אבל הרב צ"י פסק בסיומן ס"ג סעיף ג' דאין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון, ואל"כ דבריו סתמי אהדדי. ואפשר לדחוק ולומר דמכל מקום סבירא ליה דאם אי אפשר לעמוד עד על לצבך, א" מוטב לקרותה משעלה עמוד השחר בציומו:

(ב) במקום גדודי חיה כו'. זה הוכחו רבינו יונה [נכסות ב ב ד"ה אי נמי] והרשב"א [שם ב, ב ד"ה ולענין] מדהתירו כאן לקרות אחר עמוד השחר, ולקמן סימן פ"ט [סעיף ח] פסקו דאין קורא בציומו, אלא בצדך קורא [קריאת שמע ומחפלו]. אלא ודאי דכאן מיירי שאי אפשר לקרות בצדך, ועל כן כתב כאן [הטור להחזיק בצדך] ולקמן כתב רוצה לנאח לדך, וכמו שכתב צ"י [כאן ד"ה מן] בשם מהר"י אצובה. ומו"מ ז"ל [צ"ח ד"ה ומ"ש והוא] רצה לחלוק על חילוק זה, אלא דהכל מיירי שאפשר לקרות ולהתפלל בציומו קודם יציאתו, מה שאין כן לקמן דאי אפשר לעשות שניהם. ואין חילוק זה נכון, דכשאיין [גדור] [גדודין] [ס"ח חות בצדך ודאי אין שום היתר לקרות עד שיהיה הזמן של קריאת שמע, והוא עלמז חזר בו בסיומן פ"ט [ד"ה מן]:

ס, נט, כ תוספות שם כל והל"ש שם: ציונו יונה שם [ד"ה ומלענין]: ס צמח"ט ח' [ע"ט] ז הרי"ף [ב ב] י"ס צפרק א' י"ב קריאת שמע יב והל"ש שם סימן טו: י"א [ט, א ד"ה ולענין]:

יונים צ"רמ"א
מיימוני [קריאת פרק א' הלכה יא]:

גהות והערות

וב"ב כפיורו לימא לו, וזו עונת גמר קריאת שמע:
ופובא תוספות יומא ונכסות נכסות מ, ב ד"ה קצרו:
כ"ה דפ"ר והוא על לקימן רל"ה ס"ד וכן הגאון הרמב"ם:
הדורות והנ"ל ש"צ מט. ובפ"א ובגדון הנוסח "כמו":
צ"פנינו צ"י הביא על זו ולא האריך, ועיין שם משנה קריאת שמע שזהו דהוא נוסחא צ"ח, והוא כ"ה כן:
וכ"כ בשנת אליהו וזו פ"א משנה ב ובאור י"ו עיין דמשק אליעזר:
בדפ"א כח"ב ע"פ וזו ח"ס "לזרז", ועיין ה"ש שתיקן ל"ל לקרות, והוא כדפ"ר:
תוקן בדפ"א ע"פ ג, מקור ח"ס, מה"ש, ספ"כ שנת, ולטע"י שרד:
תוקן ע"פ הכת"י:
בערך למס הדפס ספ"כ עישור, ועיין גמ"א ק ב בשם הכ"מ "שהיא תוקן מנהגות אמ"ד מ"פ:
עיין דמשק אליעזר:

ומחבבים המצוה) שחיו מכווננים [ל] לקרותה ב מעט קודם הנץ החמה (פירוש יציאת החמה מן [ה] הנצו הרמונים ערך ערך נ, א) כדו שישיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויטמוך לה התפלה מיד בהנץ החמה ד [ה] ומי שיוכל לבוין לעשות כן [ה] שברו מרובה מאד: הגה [ה] [ה] שזור הנץ החמה הוא כמו ב שיעור שעה (ב) אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ:

ב [ט] אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה [ה] יש לו [ה] להקדים לקרותה [ה] במהרה כל מה שיוכל: [ה] מי שהוא ג [ה] אגוס כגון שהיה משכים לצאת לדרך (ב) במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לבוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו ד עד

עריך צ"ח צ"מריק"ש
סעיף ב קודם הנץ החמה. שיעור הנץ החמה הוא שיעור [ה] כמו שעה אחת קודם שיעלה השמש כך הוא נוסחאות מדויקות להרשב"א ז"ל [קריאת שמע ה, יא]:

באר היטב

(ב) אחת. ויש גורסין כמו עישור שעה אחת וכן עיקר, פ"ר חדש [נאח א ד"ה ועדין] ונמנה כהן, ועיין מ"א [פ"ק ב]: (ג) במהרה. מכלל מוכח מגולה לכ"י אשכנז שמאחרים מאוד קריאת שמע: (ד) אגוס. והוא הדין כשיש קצורת מת צעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמי, יוכל לקרותה משעלה עמוד השחר, הר"מנוח, מ"א [ס"ק ג]:

שערי תשובה

[מהר"ק אורח] סימן ג' שאין לאחר הקריאה לבית הכנסת בשביל חזקנים המאחרים לבא ויצטרפו להתפלל ביחיד, כיון שצ"י זה יעבור זמן קריאת שמע, ואין אומרים לאדם חטא [שבת ד, א כו', ע"ש]:

הגהות רעק"א

(א) [מניא סקיד] מופ"ב לקרותה משעלה עמוד השחר. אבל נהגתה שו"ע לקמן סימן פ"ט [סעיף ח] פסק כאמת [כת"י], דאם יוכל לקרות בצדך ולכוין בפסוק ראשון צריך לקרות מומט בצדך:

ביאור הגר"א

סימן תמ"ג סעיף א' [בהגה וס"ק ח]: [ל] לקרותה פעם בו. כן פירש הרמב"ם [שם] ותלמידי רבינו יונה [שם] שזה מה שכתוב [בכ"ח ט, ב] גומרין כו'. דלא כרבינו חננאל [ברכות שם ר"ה אהרן] [שם] שפירש גומרין ר"ל קורין אחר הנץ החמה, ממה שכתוב [תהלים עב, ה] ייראוך עם שמש, כמו שכתבו תוספות בשמו ביומא שם [לו, ב ד"ה אהרן], וסתרו דבריו דיראוך קאי אהפלה, כמו שכתוב בפרק ד' דברכות [כ"ט, ב] וזה שכתוב [שם ט, ב] כדו שיטמוך כו'. ועוד, דסוף פרק ג' [שם כב, ב] תנן אם יכול לעלות כו' עד כו'. וגם דלא כר"ת [ש"ת ספר הישר סימן ח אות א] [שם] שפירש דלא כותיקין, ע"ש: [ז] ומי בו. עיין תוספות שם [בכ"ח ט, ב] ד"ה כל כו': [ח] ונהגו שיעור בו. טעות סופר הוא כאן, וצ"ל שיעור שליש עישור שעה [כ"ט]: [ט] [סעיף ב] אם לא בו. ממה שכתוב ביומא שם [לו, ב] לשאר כו', אע"ג דאביי עצמו אמר [בכ"ח ט, ב] לקריאת שמע כותיקין, ותיצרו תוספות שם [ביומא ד"ה אהרן] ושם [בכ"ח ד"ה לקיש] דההיא לציבור, שלא היו יכולין לעשות כותיקין, וכן כתבו תלמידי רבינו יונה [שם ד, ב ד"ה ועינין] ושאר פוסקים: [י] [סעיף ג] מי בו. ממה שכתוב שם [בכ"ח ח' ב' הלכה כו'] שמעון בן יוחאי, והקשו דהא קיימא לן [שם ט, ב] כאחרים וכותיקין, ופירשו הרי"ף [שם ה, א] ושאר פוסקים דשם מיירי בדעבד, אי נמי בשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא, וכמו שכתוב שם [ט, א] באידך דר' שמעון בן יוחאי כי אתא כו' בשעת הדחק. והקשו על זה ממה שכתוב [שם] למ"ד א' השכים כו', וכמו שהולך ותבאר [בשו"ע]. והא דארמין ביומא שם [לו, ב] הקורא (אם) [ע"פ] כו', ר"ל לכתלה, ולא יצא מצוה מן המובחר, ב"י [ד"ה מן]. ועיין תוספות [בכ"ח י"ב א' ד"ה משום כו', וטעות סופר שם [בתוספות], וצ"ל כדארמין ביומא [לו, ב] הקורא כו', וכמו שכתוב ברש"י שם [ר"ה אלא]. ושם [בתוספות] ויכול הברייתא כו', ר"ל הברייתא דימא הנ"ל, ר"ל ולא סבירא ליה [לברייתא] הא דר' שמעון בן יוחאי. וכן מוכח להדיא בפרק קמא ירושלמי דברכות [הלכה א] דפליגא ברייתא הנ"ל עלה דר' שמעון בן יוחאי, דקאמר שם עלה דרבן גמליאל [בכ"ח ב, א] אחאי רבן גמליאל כו' שמעון בן יוחאי, וכמו שכתוב ברש"י שם [ר"ה אלא]. ושם [בתוספות] ויכול עמוד השחר כו', הא רבן גמליאל כו' שמעון בן יוחאי, וזעירא אחוה דרב חנה כו' הקורא עם אנשי משמר כו'. ומתורץ השת"ל הרז"ה [בעל המאור בכ"ח ב, ב ד"ה תניא] על הרי"ף [שם ב, א] מברייתא הנ"ל, דטעמו של הרי"ף דפסק כו' שמעון בן יוחאי דפליג על ברייתא הנ"ל, וכן מוכח בגמרא שם [בכ"ח ח, ב] דאמר ר' יהושע בן לוי הלכה כו' שמעון בן יוחאי, ולכאורה מאן פליג עליה דר' שמעון בן יוחאי דקאמר הלכה, כמו שכתוב בכמה מקומות הלכה מכלל כו', אלא על כרחך ברייתא הנ"ל פליגא עליה כנזכר לעיל. ופסק ר' יהושע בן לוי כו' שמעון בן יוחאי, ולכן פסק הרי"ף כוותיה. אבל הטור מפרש דהא דר' שמעון בן יוחאי באקראי, אבל ברוב לא יצא אף בדעבד. ובכהאי גוונא איירי ההיא דיומא, וזהו שכתב הטור וכן אם קראה בדעבד יצא ואין צריך לקרותה פעם שנייה, והוא שלא יחא רגיל לעשות כן. וכן נראה מדברי הרשב"א [שם] וש"ע [ז]:

צ"ב שושי שרד

פירוש תחלת נך, ואז (סיים) [סיים] גאל ישראל. אכן לגירסת הכסף משנה [שגורם] עישור שעה על כרחך דהן הייט סוף עליית השמש ואז יאמר גאל ישראל, דאי סלקא דעתך דנך פירושו תחלת נך, קשה, כיון דמתחלת קריאתו עד

למה לי סימן על זה האו היא תחלת היום, וקאמר נפקא מינה למאן דגני צבית אפל וכי שמע האי סימנא ליקום ולקרי קריאת שמע. והקשה התוספות, הא זמן יריאת שמי חצירה אח חצירה וכו'. ומירצו דכיון שיעור זמן עלות השחר או

25

א. זכות כ"ו
[ע"ש]:
הר"ש שם נפ"ד
והרמב"ם חפלה ג.
ופת שם ל א ד"ה
חפלה:

פמ א עם הנץ החמה. מלאמי כחוז נשם רש"ל צמי הסלימות ראו ליזהר בזה שרגילין להקדים קודם הנץ החמה ואינו נכון עכ"ל. ואפשר שקמכו על שטורח ליזור הוא שילכו לבידם ויקבלו שניה, וכמו שכתב הטור סימן רל"ה לענין מעריב, ומכל מקום יראה לכחלה שלא להשכים כל כך: ב משעלה עמוד השחר. " היינו האור הגוף [ב]פאת המזרח קודם עלות השמש שעה וחומש שעה, (הרמב"ם פירוט המשניות נרכות פ"א משנה ב). ר"ל קודם הנץ החמה, דאמרין מעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין

הלכות תפלה

סימן פמ

הלכות תפלה וזמנה. וכו' ח' סעיפים:

א (זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל א עם הנץ) (ה) החמה [כ] כרכתיב [ההלים עב. ה] ייראוך עם שמש [ב] ואם התפלל ב משעלה (ב) עמוד השחר ג והאיר

פרוי מגדים פתיחה להלכות תפלה מצות עשה אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה הר"מ ז"ל [ריש הלכות תפילה]. וסובר [שם א, א] תפלה מן התורה בכל יום בפעם א' סגי, ומדוברי סופרים להתפלל בכל יום ב' תפלות שחרית ומנחה, ותפלת ערבית רשות ועכשיו קבלוה חובה. ומדברני יש לה זמן קבוע, ומן התורה די בפעם א' ואין לה זמן קבוע. ולפיכך נשים ועבדים חייבין בה, הר"מ ז"ל בפרק א' מהלכות תפלה הלכה ב' והמחבר בסימן ק"ו [סעיף ב] כן. ומשמע אי הוה מצות עשה שהזמן גרמא פטורות, אע"ג דנפקא ועברתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך ואת מימך (שמות כ"ג כ"ה), ואטו גברי בעי להתפלל על הלחם ומים ולא נשי, דכחאי גוונא אמר בקדושין [לה, א] נשים חייבות במוזחה כו'. ועיין בלחם משנה [שם א, א] ופרי חדש [סימן פ"ט [אות א] בשם קרית ספר [שם] (הוא המבי"ט) דמרכתיב ובירך את לחמך שמעין תפלה בכל יום, דבכל יום צריך ללחם ומים. ומכל מקום אפשר דנקיט טעם יותר מורוח, דמצות עשה שלא הזמן גרמא מן התורה, ומשום הכי חייבין. ואמנם בגמרא ברכות (כ"א) [כ] ב' גריס דרחמי ניהו, ועיין ב"ח [סימן] ק"ו [ויה ובעל דלהר"מ א] לא גרסינן, יע"ש. ו"ל דלהר"מ נמי פעם א' חייבין מן התורה דמצות עשה שלא הזמן גרמא, ושאר תפלות חייבין מדרבנן, אף דמצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן נמי פטורים כמו הלל כמו שכתבו התוספות שם [ד"ה בחפלה], אפילו הכי נשים חייבות הואיל ורחמי ניהו. ומיהו האי טעם דרחמי נמי מדרבנן הוה, ומשום הכי נתן טעם לפעם א' דחייבות מן התורה דשלא הזמן גרמא. ונפקא מינה ספק התפלל כלל אף פעם א' חזרו ומתפלל, דספק תורה הוה, ובגמרא [שם כא, א] דאמר אין חזרו ומתפלל מיירי בהתפלל פעם א', ועיין מ"א [סימן] ק"ו [ס"ק ב] כתב אפשר דנשים בפעם א' די, וממה שכתבתי כאן להך גירסא דרחמי משמע דחייבין בשאר תפלות. ומיהו תפלת ערבית רשות, דקבלוה חובה, בזה יש לומר דנשים לא קבלוה חובה, עיין מ"א הלכות תפלת ערבית [סימן רלו ס"ק א] ובהלכות שבת במוצאי שבת [סימן רצט ס"ק טז] ויבואר א"י [אשל אברהם סימן פט אות א; סימן רצט אות טז]: ומה הוא התפלה שחייב אדם בה להתפלל בכל יום, הנה הר"מ ז"ל ביאר שם בפרק א' מהלכות תפלה הלכה ב' שיסדר שבתו של מקום תחלה, ואח"כ שואל צרכיו שצריך לו, ואח"כ נתן שבת והודאה על הטובה שהשפיע לו. והיינו נמי תפלת י"ח דירן, שלש ראשונות ואמצעות ואחרונות. ואמנם שיסדר שבתו ואח"כ יבקש צרכיו למרו ממשה רבינו עליו השלום [ירב"ם ג, כג-כה] ואתחנן החילות כו' אעברה כו', וכמו שכתב הכסף משנה שם דמן התורה הוה. אך מה שכתב [הרמב"ם] ולתת אח"כ שבת, איני יודע מנלן, ובלחם משנה וקרית ספר [שם] חמהו בזה, יע"ש. והנה שאלת צרכיו, אף שיש בני אדם שאין צריכים להם ולא חסר להם מכל טוב, מכל מקום צריך לבקש על העתיד. שלא יחסר לו לחמו ומימו, וצריך להתפלל עליו בכל יום אע"פ שיש לו, כפשטא דקרא [שמות שם] ועברתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך כו'. גם אין צדיק אשר יעשה טוב, ויבקש מחילה מה'. עיין מה שאכתוב לקמן עמוד ב' [ד"ה והנה בילקוט] משם ספרי: וזה הר"מ ז"ל תפלה בכל יום חובה, משום הכי ספק התפלל או לא התפלל כלל חזרו ומתפלל תפלה א' עכ"פ, דהוה מן התורה. ומה שכתב [שם כא, א] בגמרא תפלה דרבנן, בוודאי לו שהתפלל פעם א', וכאמור [ד"ה הר"מ], ועיין כסף משנה פרק א' מהלכות תפלה [הלכה א]. והנה ספק התפלל או לא התפלל כלל מעת לעת, ובליל ב' בתפלת ערבית מתפלל שתיים עכ"פ, אחת למעריב ושניה לחשלומין של יום אתמול. אמנם לאחר העיין אין צריך כחאי גוונא להתפלל שתיים, דמן התורה כיון שעבר המעת לעת תו לא מחויב, ומעוות לא יוכל לתקן הוא, וכי אמרינן לא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים הוא רק מדרבנן לא מן התורה, וא"כ בעבר כל היום וספק לו אם התפלל תו הוה ספק דרבנן ולקולא, מאחר דחשלומין אינם אלא מדרבנן, וכדכתיבנא. ולהר"מ ז"ל יש קולא, דנשים חייבות רק פעם א' במעת לעת בתפלה, הואיל ומן התורה אין לה קבע, ואינן תפלות הואיל ויש להם קבע פטורין וכמו שכתב המ"א בסימן ק"ו אות ב'. ומה שכתב [המ"א שם] ואפשר, הוא דלגירסת הר"מ ז"ל [בברכות כ, ב] מהו דתימא כמצות עשה שהזמן גרמא קא משמע לן, היינו ולא הוה זמן גרמא אבל די בפעם א', דשאר הוה מצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן, וכמו הלל דפטרין: ועיין בפרי חדש [סימן] פ"ט [אות א] כתב דמהא דספק התפלל אין חזרו [שם כא, א], דתפלה דרבנן מוכח דלא כר"מ ז"ל, וכבר ישבו בזה בכסף משנה דספק לא התפלל ג' אבל פעם א' התפלל, אלא דדוחק לו משום דבתפלה גרפא הוה מצי לאפלוגי בין פעם א' או לא התפלל כלל דחזרו ומתפלל. והביא שם ירושלמי פרק א' דשבת [הלכה ב] ופרק א' דברכות [הלכה ב] מפסיקין לקריאת שמע ולא לתפלה אמר ר' אחא קריאת שמע [דבר] תורה תפלה אין דבר תורה, ר' בא אמר קריאת שמע זמנה קבוע, ר' יוסי אומר קריאת שמע אין צריך כוונה תפלה צריכה כוונה. ומפרש פרי חדש דרסובר הר"מ ז"ל דר' בא ור' יוסי ניידו מר' אחא, דסברי תפלה [דבר] תורה, יע"ש, ופסק כרביים. ואפשר מאן דאמר תפלה דרבנן סובר איפכא, דר' בא ור' יוסי ניידו, [דסברא] [דסבריא] קריאת שמע נמי דרבנן, כנראה מבבלי [שם כא, א] שיש מחלוקת בזה, ומשום הכי הוצרכו לומר זו זמנה קבוע וזה אין קבוע. ועיין מה שכתבנו בחידושינו [ראש יוסף] בשבת אמתניתין [ט, ב] ד"ה ואם [וגמרא [שם ד"ה אמר אביי] דמפסיקין לקריאת שמע, ולקמן א"י אבאר עוד בירושלמי: ונפקא מינה טובא עוד, במי שהיה אנוס ולא התפלל כל מעת לעת עד סמוך לשקיעת החמה ואח"כ נודמן לו מצוה דרבנן, אם תפלה דין תורה מצוה דין תורה קודמת לדרבנן, ואם תפלה דרבנן איזה שירצה יעשה. ואפשר להקדים תפלה, דרחמי ניהו, אפילו הוה דרבנן. אלא להיפוך, אם נודמן לו מצוה דין תורה, אי תפלה דרבנן מצוה דין תורה עדיף. ועיין הלכות מגילה [סימן הרפ"ו סעיף ב] גבי מקרא מגילה ושאר מצות, ובפריי [משבצות זכב אות ב-ג; אשל אברהם אות ב-ו] מה שכתבתי שם: והוי יודע, אם לא התפלל כל מעת לעת ונזכר בין השמשות, למאן דאמר תפלה דין תורה הוה ספיקא דאורייתא ולחומרם ומתפלל בין השמשות, שמא עדיין יום הוה ושל יום אתמול הוה, וכמו שכתב הר"ן ז"ל בסוכה [כב, ב] ד"ה אמר [גבי לולב אתרוג בספק שביעי, דיום ראשון דהוה מן התורה בין השמשות שלו צריך ליטול לולב, ועיין מ"א הלכות לולב [סימן הרב ס"ק א]. וא"י בהפריי יבואר שם. מה שאין כן אם תפלה

עטרת זקנים
[א] ואם התפלל
ועלה עמוד השחר כו'.
נו בדריעבו בשעת הדחק,
ן עלות השחר הוא זמן
ס שיראה את חבירו
זוק ד' אמות אבל מומן
ראה את חבירו רשאי
תחלה להתפלל רק
מצוה מן המובחר הוא
ור טוב להתפלל אחר הנץ
החמה מיד:

גהות והערות על פתיחה להפרמ"ג

בב"ח שם כתב
הר"ן לא גרסינן, אך כן
אם געט הרמב"ם. וראה
נגד שמים שמתק מינח
ו"מ, ועיין רש"י נרכות
שם ד"ה הי גרסינן:
במדר שמים גרם כיון:
תוקן ע"פ מגד שמים:

גהות והערות

[א] בדה כו מוכח רק
דן שיתמסל על הנץ החמה,
ומתן דברי השו"ע דכתיב
ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו'
ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו'
הר"ש ס"ק א':
[עיי"ש חסופים ד"ה
נתפלה:
[דברי החתם סופר כן
עמוק (מגליין) חתם סופר
גל השו"ע הגדפס פירושים
ו"ו, וכו" דבר נידוש חת"ס
וספר עמ"ס שנת לה, א
ו"ה ולעמיק, עקנת שנה,
בעיקר נסופו, ע"ש. וע"ע
זה נשוא חתם סופר או"ח
ומן פ. ועיין שו"ת חתם
וספר אה"ע מ"א סימן כג,

כתב רצנו ירוחם [נתיב ג ח"ג]. אבל שאר הפוסקים כתבו כחש אס התפלל משעלה עמוד השחר יצא... (א) ואחר הצות כו'... (ב) שעות עד חלות אע"פ שאין לו שכר כחפלה בזמנה... (ג) חפלה מיהו איכא... (ד) דלמדו הטור ממה דפריך גמרא [נכוח טו, טז] על רבנן ד עד חלות (ה) וכו' עלמא עד ומו לא, והאמרינן טעה ולא ה שחרית מחפלי מנחה שמים, ו כל יומא מזלי ואזיל עד חלות חפלה חמנו יהיבי ליה מאכא שכר חפלה יהיבי ליה שכר ו חמנו לא יהיבי ליה, מזה

כחצ רצנו ירוחם [נתיב ג ח"ג]. אבל שאר הפוסקים כתבו כחש אס התפלל משעלה עמוד השחר יצא, וכן נראה לי, דהא מדין צעליית עמוד השחר כשר להקרבת חמיד אלא דהיישין דילמא אחי למיטעי, לכן צעינן האיר פני המזרח כדאיחא ציומא ריש פרק ג' (נמ, א), וכן הוא סוף פרק ב' דמגילה (כ, א) במשנה וכולן עשו משעלה עמוד השחר כשר, ולא דמי למה שכתבתי בסיומן רל"ג [פ"ק א] דמשום דילמא אחי למיטעי אפילו נדיעבד לא יצא, דהתם הוי טעות המזוי דאי אפשר לכוין כל כך השעות כדאיחא פרק קמא

ג. שם נמשנה וכו' יהודה ויפתח (פ, א): ד. שם (צמרלא) [במשנה] [נמכ"ס שם הלכה א, טור]: ד. רמב"ס שם ורש"י כ"ז, א ד"ה אצטיל וטור:

ציונים רמ"א

פ"א (א) ב"י [סוף ד"ה ואס ענן] בשם הרשב"א פרק תפלת השחר [נכוח טו, טז] ד"ה אצטיל:

דפסחים יוא, ג, אבל צללות השחר ליכא למיטעי אלא כשעולה מאור הלכנה כדאיחא ציומא ריש פרק ג' [סס]: ד ש"ש היום. היום ארוך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות, עיין מה שכתבתי בסיומן רל"ג [פ"ק ד]. מה שכתבתי בסיומן קכ"ד סעיף ב' [פ"ק ד] וסימן רל"ג סעיף א' ה"ו דנרצח לגמור התפלה קודם שליש היום: דה ואחר הצות עד שיגיע זמן מנחה והתפלל מנחה שמים (ב) דבאמת זמן מנחה חסר חלות עיין מה שכתבתי בסיומן רל"ג [פ"ק א], והב"ס ומ"ש ואס ענן חולק ואין דבריו מכוונים:

ערך לחם למהריק"ש

פ"א סעיף א בסוף ועיין ריש סימן ק"ט:

עמרת זקנים

ב שהוא שליש היום. עיין לעיל סימן נ"ח סעיף א: ב"י הגה ואחר הצות אפור להתפלל תפלת שחרית. עד זמן מנחה. כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מחפלי בשום ענין, ואם התפלל הוי ברכה לבטלה (כן כתב הרשב"א ח נכוח ט, א ד"ה אצטיל). ויש מי שכתב שמותר להתפלל אף לאחר חלות עד שיגיע זמן מנחה גדולה, וכיון שביגיע זמן מנחה גדולה אז צריך להתפלל תחילה תפלת מנחה ואחר כך לתשלומין ושחרית, ושניהם יחד זה אחר זה (ראב"ד פרק ג' הלכות תפלה הלכה י). ואף שרובה להתפלל בזמן מנחה גדולה תפלת שחרית ואחר כך מנחה לזמן מנחה קודם שליש היום: בב"ח ד"ה וי"ש ואס):

באר היטב

המזרח קודם עלות השמש עשה ותומש שעה, עיין מ"א [פ"ק ב] מה (וכתב בספר אליה רבה ס"ק א דרוקא כשהאיר פני כל המזרח ול כשהבריך השחר כנקודה בלבד דלא כמ"א ס"ק ג ודלא כמנחו ספר מבוא השמש פ"ב ע"ש שהביא כמה ראיות לדבריו, הגו (ג) היום. ובזמן הקיץ חשבינן י"ב שעות ליום והם שעות ג ובזמן החורף י"ב שעות קטנות. ואס היום ארוך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות, דלענין חלות לילה משיינן ל"ב ענין היום והס נקראים שעות זמניות מ"א ס"ק ד]. אע"ג דכתבתי בסיומן א' ס"ק ו' בשם הזוהר [שמות קנה, ג], דלענין חלות לילה משיינן ל"ב שאני הכא דלגבי הקב"ה לילה כיוס יאיר [מהליל קלט, יב], עיין מ"א סימן רל"ג ס"ק ד' ועיין סימן קכ"ד סעיף ג, דנרצח לגמור התפלה קודם שליש [מ"א סס]: (ד) להתפלא, והב"ס חולק על זה ומחיר להתפלל אחר חלות עד שיגיע זמן מנחה גדולה ע"ש וכן פסק הט"ז [פ"ק א] למעשה רק מנחה גדולה שהוא ו' שעות ומנחה יתפלל מנחה חסרה ואחר כך ישלים של שחרית ע"ש וכן פסק השי"י נכוח הגדולה [הגב"י אום ט] ופרי חדש [א] ומ"א [פ"ק א] כתב דבאמת זמן מנחה מתחיל אחר חלות אס כן יתפלל מנחה שמים ע"ש. (ובספר אליה רבה ס"ק ג הכריע כרעת הב"ח וט"ז, מיו

שערי תשובה

פ"א (ג) היום. עיין באר היטב. ועיין לעיל סימן א' [פ"ק ב] בשם (השבות) [השב] יעקב [ח"א סימן א] ושלמי צבור [ז, א] שהחשבוני של שעות זמניות הוא לפי ענין חלות היום, שהחמה עומדת באמצע הרקיע ואחר י"ב שעות הוא חלות לילה. ולפי זה היה מקום לומר דאחר חשבוני י"ב שעות מחצי היום ובזמן החורף י"ב שעות קטנות. ואס היום ארוך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות, דלענין חלות לילה משיינן ל"ב ענין היום והס נקראים שעות זמניות מ"א ס"ק ד]. אע"ג דכתבתי בסיומן א' ס"ק ו' בשם הזוהר [שמות קנה, ג], דלענין חלות לילה משיינן ל"ב שאני הכא דלגבי הקב"ה לילה כיוס יאיר [מהליל קלט, יב], עיין מ"א סימן רל"ג ס"ק ד' ועיין סימן קכ"ד סעיף ג, דנרצח לגמור התפלה קודם שליש [מ"א סס]: (ד) להתפלא, והב"ס חולק על זה ומחיר להתפלל אחר חלות עד שיגיע זמן מנחה גדולה ע"ש וכן פסק הט"ז [פ"ק א] למעשה רק מנחה גדולה שהוא ו' שעות ומנחה יתפלל מנחה חסרה ואחר כך ישלים של שחרית ע"ש וכן פסק השי"י נכוח הגדולה [הגב"י אום ט] ופרי חדש [א] ומ"א [פ"ק א] כתב דבאמת זמן מנחה מתחיל אחר חלות אס כן יתפלל מנחה שמים ע"ש. (ובספר אליה רבה ס"ק ג הכריע כרעת הב"ח וט"ז, מיו

הגהות רעק"א

ב) (שריע סי'א) ואם טעה או עבר. עיין בתוספות ברכות דף כ"ו ע"ג איבעיא להו, אפילו במזיד וכו', ואף ש'לדברי המחבר שכתב עבר, אם כן במזיד נמי מצוי להתפלל, מכל מקום נפקא מינה לחומרא באם לא התפלל ואחר עד אחר ד' שעות ביום ריש לומר דמקרי עבר כ' תפילות ואין לו חי אף על גב דשכר חפלה יהיב, אם כן משכחת חומרא אי עד ועד בכלל ד התפלל ערבת ונוכח כיוס בשעה ד' וצריך להתפלל התשלומין: (ג) (בני משעלה עמוד השחר יצא, ואיחא מצושלמי ריש נכוח כשהאיר סי קל"ח על פי שגראו הכנה כוכבים יוס הוא. מירות שמעון: (ד) שם מתחילת אחר הצות. ונלל"ט [נכוח טו, טז] ד"ה כולי יומא] כתב לפי זה להתפלל אחר חלות, ובזכר חנאי, אס הגיע זמן מנחה יהיה זה לשם תפלה הראשון למנחה זה לתשלום שחרית, ואס הראשון שחרית יהיה זה למנחה:

ביאור הגר"א

כו', וכן הוא ברא"ש [פ"ד סימן א], ועיין מ"א [פ"ק ג]: [ג] ונמשך כו'. [בכרות] כ"ז א' א"ר כהנא כו': [ד] שהוא כו'. כמו שכתב [שו"ע] בסיומן נ"ח סעיף א: [ה] ואם טעה כו'. שם [כו, א] כולה יומא כו' והוא הדין לר' יהודה מד' שעות, הרי"ף [שם יח, א] והרא"ש [שם] ושאר פוסקים. אלא דמדוברי הרי"ף והרא"ש משמע דוקא טעה וכן שבע בבמרא דהא מדין טעה ולא התפלל שחרית אחי ושם במזיד לא כמו שכתוב שם [בגמרא], אבל הרמב"ם [תפלה ג, א] והטור כתבו אפילו עבר מתפלל עד חלות ועיין ב"י [ד"ה ואס ענן] שדחק בזה, וכבר השיג עליו לחם משנה [שם], וצריך עיון: [ו] [הגה] ואחר כו'. מקאמר [שם כו, א] מחפלי מנחה שמים ולא קאמר שמתפלל כל היום אלא

ואס לא, יהיה זה לתפלת שחרית, ואחר חצי שעה יתפלל שנית חנאי, אס

הגהות והערות

ה) בתוספות י"ט ע"ס לימא: ו) שם הגדון הוא על תפלת מנחה, ולא כתב שם שצריך לגמור תפלת שחרית קודם שליש היום: ז) דברי החמ"ס נכוחים פ"א: ח) הרשב"א לא כתב כן להדיא שהוא נכוח לעולם, אמנם בסוף סוף ד"ה ואס, חנאי כן כוננו רש"י, ע"ש:

מחצית השקל

שצדיק להיות האיר פני כל המזרח ולא סגי בעמוד השחר. ומה ו ולמה הוצרכו לכך לעלות לגג, ולא פירש למה הוצרכו להמתין עד ו פני המזרח, חדר שלשון למה הוצרכו לכך לא משמע כן. וגם ל רש"י אחי שפיר טפי דאתאי מתניתיין דלמה הוצרכו ככולי עלמא, כתנא קמא דמתאי בן שמואל: וכן הוא סוף פרק ב' דמגילה כו'. דש"י שם דף כ' ע"א וז"ל, דמעלות השחר ימא הוא, אבל לפי הכל בקיאין בו צריכים להמתין עד הנץ החמה, עכ"ל: ולא דם שכתבתי בסיומן רל"ג כו'. ר"ל, דמן הדין מיד בחצות מתחיל זמן אלא משום דאין אנו בקיאים חיישינן לטעות הוסיפו חצי שעה ואם מנחה מתחיל משש שעות ומחצה. וקשימא לן בסיומן רל"ג דאי ו באותה חצי שעה דהיינו מיד אחר שש שעות לא יצא: (פ"ק ה) ואז דבאמת זמן מנחה כו'. ר"ל, הא זמן מנחה הוא משש ומחצה. א' ראוי להתיר לו להתפלל שחרית עד שש ומחצה אי עבר ולא התפלל

דאמר ד' מיל עולה שעה וג' חומשי שעה. ורע, דמה שכתב לעיל ריש סימן נ"ח [פ"ק ב] בשם הב"ח [שם ר"ה ומ"ש ושעור] דמעלות השחר עד הנץ החמה הוא שעה. ואע"ג דהוא יותר כמו שכתב כאן. באמת כתב הב"ח שם בקירוב שעה. והיה ליה שאינו מצומצם אלא מעט יותר, וע"ש: (פ"ק א) והאיר כו'. משעלה עמוד השחר. דהיינו מתחלת עליית עמוד השחר, אבל האיר פני המזרח הוא אחר זה. שמתפשט העמוד השחר על כל פני המזרח: דהא מדין בעליית עמוד השחר כו'. ר"ל, דהא מהאי טעמא זמן תפלת השחר עד ד' שעות דתפלות נכנר תמידים תקנום, ותמיד של שחר היה זמנו עד ד' שעות, וכיון דסוף זמן התפלה הוא דומיא דתמיד הוא הדין התחלת זמן תפלה שיה לתמיד: כדאיחא ביומא ריש פרק ג'. הלשון קצת לאו דוקא, והכי איתא התם, אמר להם הממונה צאו ורואו אם הגיע זמן שחיטה (של תמיד של שחר), והיינו כפירוש רש"י שעלה על החומה או על הגג), אם הגיע, הוראה אומר ברקאי (דהיינו התחלת עמוד השחר),

נינהו. ואידך קראי דמוכחי דתפילה דאורייתא, אסמכתא בעלמא נינהו, והעיקר כמ"ש הרמב"ן ז"ל:

ו**אם התפלה משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא**. המחבר סתם בכאן ולא פירש, והעיקר הוא דשלשה זמנים יש להתחלת זמן התפילה. והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה וכוותיקין דכתיב [תהלים עב, ה] יראוך עם שמש. ולכתחילה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, מידי דהוה אתמיד, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא^ב, וכדתנן במגילה [כ, א] וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא, וגם התמיד אם שחטהו משעלה עמוד השחר לא נפסל, אלא שלכתחילה כל דברים שמצותן ביום עיקר הזמן הוא מהנץ החמה, אלא שכתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקרימו זמן מועט קודם הנץ החמה, אבל אם עשו משעלה עמוד השחר פשיטא דיצא. ודלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם ז"ל [נתיב ג ח"ג] שהביא בב"י [ד"ה זמן] ומדברי המחבר ז"ל וזה פשוט:

פ"י מה שכתבתי לקמן בריש סימן רל"ג [בליקוטים] בס"ד שזמן תפילת מנחה מתחיל מתחילת ז' שעות, אינו יכול להתפלל תפילת שחרית אלא עד חצות ומשם ואילך צריך להקדים תפילת מנחה:

ו**אם טעה או עבר והתפלה וכו'**. כן כתב הר"מ במז"ל [תפלה ג, א] והטור ז"ל. ובגמרא הכי איתא אמתניתין [ברכות כו, א] דתנן תפילת השחר עד חצות, פרכינן ותו לא והאמר רב מרי א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, שחרית, מתפלל מנחה שתיים. ומשנינן כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה, מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה. ומשמע ודאי דכי היכי דלרבנן כולי יומא מצלי הוא הדין לר' יהודה דקיימא לן כוותיה דתפילת השחר עד ד' שעות, דעד ד' שעות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה. מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה. ומשמע להו להרמב"ם והטור ז"ל דכיון שאינו מתפלל לתשלומין אעפ"י שעבר זמן תפילה אפילו ביטל במזיד יכול להתפלל, דהא דאמרינן [שם] מעוות לא יוכל לתקן [קהלת א, טו] זה שביטל תפילה של שחרית, ואוקימנא להו במזיד, היינו דוקא בתפילת תשלומין שכבר עבר זמנה מכיון שאינו מתפלל קודם מנחה, אבל כל שמתפלל קודם תפילת מנחה, בזמנה קרינן לה להך מילתא. אבל הר"ף [ברכות יח, א] והרא"ש ז"ל [שם פ"ד סימן א] כתבו ואע"ג דליתא דלרבנן דאמרי עד חצות, היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפילה יהבי ליה ע"כ. משמע להו ז"ל דכי היכי דבתפילת תשלומין אמרינן דוקא בשטעה, אבל לא כשביטל במזיד, הוא הדין נמי כל שמתפלל אחר שעבר זמנה דוקא כשביטל בשוגג אבל לא במזיד. וכן בדיון דהא בגמרא מרמינן להו ואמרי כולי יומא מצלי ואזיל אלא דעד חצות יהבי ליה, והוא הדין עד ד' שעות לר' יהודה יהבי ליה שכר תפילה, א"כ אחר ד' שעות שכבר עבר זמנה האמיתי משם ואילך יש לו דין אחד, ודבר ברור הוא שלא יוכל להתפלל אלא כשעבר בשוגג. וכן כתבו בתוספות ז"ל אהא דאיבעייא להו [שם כו, ב] עד ד' שעות דקאמר ר' יהודה עד ועד בכלל, או דילמא עד ולא עד בכלל, וכתבו בתוספות [שם ד"ה איבעיא] תימא דאמרינן בנידה פרק הרואה כתם [נח, ב] כל שיעורי חכמים להחמיר אלמא עד ולא עד בכלל, וי"ל דאי אמרינן עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיחפול ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ואפילו במזיד ע"כ. וכן כתבו באלו טריפות [חולין נה, א ד"ה כל]. מכל הני מילי דכתיבנא נקיטנן להלכה שמי שביטל תפילת שחרית במזיד כיון שעברו ד' שעות דהיינו שליש היום, מעוות לא יוכל לתקן קרינן ביה, ואם שגג או נאנס עד שש שעות יכול להתפלל, ומשם ואילך יתפלל מקודם מנחה והדר תפילת שחרית לתשלומין, ודלא כמו שהבין בב"י [עט, ב

דתימא הואיל דכתיב [תהלים נה, יח] ערב ובקר וצהריים, שהזמן גרמא דמי, קמ"ל^ב, כלומר דכיון דמדאורייתא וזמנה כל היום דמיחייבי, ואם איתא דליכא תפילה כלל אמאי מיחייבי, דאי מדרבנן הא הוה ליה מצות עשה א ולא הוה להו למיחייבינהו, אלא על כרחך דכיון מיחייבי דהא לא תלייא בזמן גם מדרבנן מיחייבי. וכן חרב [הרמב"ם] ז"ל שאחר שכתב הלשון שהבאתי סיים נשים ועבדים חייבין בתפילה וכו'. ועור דגרסינן בתוספתא [הלכה א] כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים ז"ל, מכלל דתפילה מן התורה אין לה קבע, אלא בכל שעה פלל יתפלל אלא שנתנו חכמים בה קבע. וכן מוכח בפ"ב [דאמרינן התם מה הפרש בין זה לזה, כלומר דקרבן עמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דחי, ומשני הללו מדברי מדברי סופרים. ואין לומר דדבר תורה הוי מדרבנן, שמתו [ברכות כ, ב] אהא דאמרינן נשים חייבות בקידוש ורה, קאמר אב"י דהוי מדרבנן, ואמר ליה רבא והא דבר מכלל דכל היכא דקתני דבר תורה הוי דאורייתא. ועוד "ק דשבת [הלכה ב] ופ"ק דברכות [הלכה ב] אמרינן אהא וין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה, מאי טעמא א"ר אחא ורה, ותפילה אינה דבר תורה. א"ר בא ק"ש זמנה קבוע, זמנה קבוע. א"ר יוסי ק"ש אינה צריכה כונה, תפילה ע"כ. וס"ל להרב ז"ל דניידי ר' בא ור' יוסי מדברי ר' רס"ל דתפילה נמי הויא דבר תורה. זהו מה שנראה בדעת הרב ז"ל:

[ספר המצות מצות עשה מצוה ה] השיג עליו והביאו בכסף ז"ל [הלכות תפלה שם], דלא מיחזורא הך סברא, דהא גבי זנן [ברכות כ, ב] דמהרהר בקריאת שמע ובברכת המזון, פילה קצרה או ארוכה לא קתני, ואדרבה תניא [שם כא, א] תפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר, ודייקינן זיל הא לא אתחיל לא יתחיל, ויהיבנן טעמא בגמרא משום יתא ותפילה דרבנן. וכן במסכת סוכה [לח, א] אהא דתנן טלו על שולחנו, אמרינן בגמרא אלמא דמפסיק, והקשו נן ואם התחילו אין מפסיקין. והשיבו על זה מאי קושיא תא הא בדרבנן, משמע ודאי דתפילה דרבנן. וכן מוכח זלמי [שבת שם וברכות שם] דמייחנן. ועוד היכן מצינו התפילה בכל יום הא לא כתיב אלא ולעבדו בכל לבבכם. איכא למימר דהתורה לא באת לסתום אלא לפרש וכיון סתמו כפירושו דהוי בכל יום. אי נמי כמו שכתב בעל למבי"ט, תפלה שם [דמפיק לה מדמסמין ליה ובירך את זימך, ואמרינן בהמקבל [בבא מציעא קז, ב] דהוי פת במלח אים של שחרית. ועוד דהא אמרינן בפרק מי שמת [ברכות אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, דאורייתא הוה ליה למימר שיחזור ויתפלל. ואפילו לר' חזון ומתפלל, לאו משום דתפילה דאורייתא, אלא משום מי נינהו וכולי יומא ליצלי וליזיל. וכן בפרק אין עומדין יכול יתפלל אדם כל היום כולו, כבר מפורש ע"י דניאל ין תלתא, יכול משבא לגולה הוחלה, כלומר שהתחיל אז קודם לא היה מתפלל, תלמוד לומר די הוה עביד מן יא סלקא דעתך דתפילה מדאורייתא מהיכא תיתי שמקודם זלל. וההיא דמייחנן מפועלים דפרק היה קורא [שם טו, א] מעין י"ח לא קשיא, דכן ראו חכמים שלא לפוטרם היא דפרק [בתרא] [שנין] דתעניות [יו, ב] דקרינן ליה דבר שיא דלגבי אידך דהוי דברי סופרים קרי להאי דבר תורה,

הלכות תפלה

באר הגולה קיט יבנ"ו

סימן פט הלכות תפלה וזמנה . ובו ח' סעיפים :

א נכונה כ"ו
ב הא"ל שם ג שם
ד שם בנמלא

התפלה משעלה (ג) (ב) עבוד השחר והאיר (ג) פני המזרח (ד) *יצא יונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלישי (ג) [א] (ה) היום ואם טעה (ו) או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו

באר היטב

[א] היום . עכ"ט ועיין לעיל סי' א' בשם הכותב יעקב ושלמי זכור שכתבנו של בעה זמניות הוא לפי עיני חוזה היום שהתחיל עומדה באלמע בריקע ואחר י"ב שעות הוא חלות לילה ולזמ"ו היס מקום לומר דאחר חכנו י"ב שעות מהני היום הוא חללת היום אף לענין ק"ש ותפס אף באמת אינו כן ולענין זמן

(ה) החמה . כחז רש"ל בימי הסליחה ראוי לזוהר בזה שרגילין להקדים קודם הכן החמה ואינו נכון עכ"ל וכחז המ"א ואפשר שסמכו על שטורה זכור הוא שילכו לביהם ויקבצו שנים ומ"מ יראה לכתלה שלא להשכים כ"כ : (ב) עה"ט . היינו האור הנוץ בפלח המזרח קודם עלות השמש טעה והו"ש טעה עמ"א מ"מ [וכחז בספר אליהו בלבד דלא כמ"א ודלא כמנהג כהן ע"ש שהביא כמה רמזים לדבריו] : (ג) היום . ואם היום ארוך י"ה שעות הוי ו' שעות על היום . וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות ולעולם משערין שעות אלו לפי עיני היום והם נקראים שעות זמניות . אע"ג דהנהניו כבי' ח' ס"ק ו' בשם הזוהר דלענין סגור לילה חשבין הלילה ליי"ב שעות שאני הכא דלגבי

ביאור הלכה

→ * ואם התפלל משעלה עה"ט וכו' . עמוד השחר נקרא מס שמתחיל האור להתנוק בפלח המזרח קודם הכן החמה כשישור שעה וחומש שעה (שע"ט פ"א דברכות) ולא כמו שאענין ליה אלוהי אלוהי בעמוד השחר הוא כוכבא דשאר דהוא זמן הכנה קודם ודליתא בירובלמי פ"א דברכות . ומשמע מדברי המהגר דקודם שילכו אף שעה עה"ט לא ילא אף דניענד זמן משער גזברי רבינו ירוחם ודעה המ"א והסר"ח דמשעלה עה"ט ילא דניענד דיום הוא . וכפמ"ג משעק נוס אף דנעלם הדין משמע דס"ל כדכריש דמן המזרח יום הוא אף קודם שהאיר פני המזרח לכל דבר כיון שעלה השחר ומפני זש בשעה דהתק מוהר לכתלה היקף משעלה עה"ט עכ"פ שלא בשעה דהתק מזדד להוכיח מדברי הרמב"ם לענין תפלה דאף דניענד לא ילא משעלה עה"ט . אמנם ביותר מזה מצינו בספר אליהו רבא ובספר מטה יהודה והגר"א בספרו שנה אליהו כולם כאחד הסכימו דעד שיאיר המזרח אטילו דניענד אינו וזלא מטעם דעדיין הוא בכלל לילה עד שהאיר המזרח וכל הפוסקים שכתבו משעלה עה"ט כזוהר ענין היינו האיר המזרח וכן מה שבינו במגילת כ' וכו'ן ששעלה משעלה עמוד השחר כשר פייט האיר המזרח גם מלאמי אחר"כ בספר מגן גבורים שמזדד להכריע כן להלכה כסר"ח ולסלא שלא הזכיר בשם סר"ח כהן כן והביא ע"ז ראיה מירושלמי עיי"ש בס"א ונ"מ מזה למה הלכות שבזורה וכן מה שכתבו לקמן בס"ח דבשעת דהתק מוהר לכתלה להפילל משעלה עה"ט כשר פייט אפי' דוקא דשעת דהתק לכתלה אינו קיל משלא כע"ה דהתק דיענד (ויסר בזה מה שחמס בסמ"ג מלעיל סימן י"ח סעיף ג' וד') וכן לעיל בסימן י"ח סעיף ג' וד' לענין ק"ש יס"ב ג"כ דוקא אחר שהאיר המזרח ועיין לעיל בסימן י"ח כה"ל שהנאחי ראיה מדברי הרשב"א שם הוא סובר כסר"ח והגר"א וכמ"א ס"ל . ולדינא בודאי יש לחוש לכל בני כנווחא בכל דבר שזמניה ביום אם עשה קודם שהאיר המזרח לחזור ולעשוהו לאחר שהאיר אמנם בהפלה אפשר דיש לחלק בזה והוא דשלא בשעת דהתק לכאורה יש להחמיר בזה אף דניענד וכפמ"ג ס"ל וכן משמע מדכ"ח שהעתיק להלכה כסר"ח והס"א דלא בני כשהנריק השחר בנקודה אלא עד שיאיר כל המזרח אבל בשעת דהתק אם הפלל קודם שהאיר המזרח אפשר דיש לסמוך בזה דניענד על המ"א והסר"ח וכפמ"ג ס"ל שזא לחזור ולהפילל מבטם חשש ברכה לנטלם וז"ע . ולכתלה בודאי יש לזוהר בזה מאד אטילו בשעת דהתק . וכו' הוא מחמת מות ק"ש והשלה ובעת שצריך לכוניה ג"כ תפילין יש להמתין עוד מעט וכו' עד שיכיר את חניו ברחוק ד"א ואם מניחין מקודם ינית בלא ברכה וכשיגיע הזמן ימשיך ויברך וכנ"ל בסימן ל' ס"ג

(א) עם הנין . (ה) היום (ה) השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים . (ב) ורחוי וכו'ן לזוהר בזה לכתלה אף בימי הסליחה (ג) וכן במוקף כשחשימיים ובלים לבהכ"י בבורק השכם ימחינו מלהתפלל עד הכן ודלעיל בסי' י"ח ס"א ע"ש אף כשמשכים ללחא לדרך (ד) וכה"ג שאר דתק ואולם דמוחר להקדים כדלקמן בס"ח עכ"פ ימחינו מלנכך על הפילין עד שיכיר את חניו הרגיל עמו קלח ברחוק ד"א דמקודם אסור לנכך עליהן ודלעיל בסימן ל' ס"א ע"ש בשמנה ברכה כח (ה) כפמ"ג בסימן חמ"ד דבגה השבועות שיעורין כל הלילה מוחר להפילל קודם הכן דכשילכו לביהם בהשכמה עורח הוא להקבץ שניה . ומ"מ יש לזוהר שלא לקרוח ק"ש כ"כ בהשכמה דהיינו קודם שיראה את חניו ברחוק ד' אמות ויכירו דזה אסור לכתלה ודלעיל בסימן י"ח עיי"ש : (ב) עמוד השחר . עה"ט הוא מה שמתחיל השחר (ו) להנריק במקומו מעט מעט ומשמע מדברי המהגר דקודם האיר אף דניענד לא ילא וכן הסכימו הרבה אחרונים דלא כמ"א וע' בכה"ל : (ג) פני המזרח . (ז) ובעיני שיאיר פני כל המזרח ולא בני כמה שהנריק השחר בנקודה בלבד . כחז בחידושי רע"א דאף שהוכיזים רחין עדיין בריקע מ"מ יום הוא : (ד) ילא . דניענד (ח) ואפילו שלא בשעת דהתק ובעשה דהתק כגון כשמשכים ללחא לדרך וכה"ג שאר דתק ואולם אפילו לכתלה ודלקמן בס"ח עיי"ש . ודע דדברי הש"ע אינם אמורים רק לענין חובת מלוא תפלה בלבד דינא בה אחר שהאיר המזרח דבזה כבר הגיע זמנה דיתקנה כנגד התמיד ושמיעת התמיד היה היקף משעלה המזרח אבל לענין ק"ש שקודם התפלה לא איירי המחבר בסימן זה ועיין לעיל בסימן י"ח במ"ב סקי"ס דלא ילא בזה ידי חובת ק"ש אף דיענד אם רגיל לעשותו עד שיכיר את חניו הרגיל עמו קלח ברחוק ד"א (ט) וזה ממוחר הזמן דהאיר המזרח ובפרט כשרונה אז להניח תפילין ולברך עליהן דבדואי אין לברך עד שגיע הזמן דמשיכיר הני"ל : (ה) היום . ואם היום ארוך י"ה שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות (ו) ולעולם משערין שעות אלו לפי עיני היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק ליי"ב חלקים . ועיין השליש הוא שכתלה השחר הוא נד קרבן תמיד ולעולם לא יחירו אוחו מלהקריב לאחר שלישי היום (ח) וצריך לגמור התפלה י"ה בחוף השליש היום : (ו) או עבר . ר"ל שבמיד שעה את התפלה עד שעבר זמנה ואח"כ התפלל

שער הציון

(א) חר"י ובערוך : (ב) ח"ר ודה"ח : (ג) פמ"ג : (ד) ח"א : (ה) גם כה"ח ומשמע מדכ"ח דזה מוחר אף לא"ר כשהחיר בימי הסליחה וכטעם אהשר ששם שניו נישורים כל הלילה עורה להם להמטין : (ו) רי"ו : (ז) ח"ר ודה"ח : (ח) ד"ח וא"ר ומגן גבורים : (ט) אחרונים : (י) כל הפוסקים : (יא) פ"א :

(ח) שליט

29

ח צט י"ד י ר' וי"ט כס וד' ירוחם כס גאון ז א"ח חסר כ"ד וכתב"ל פ"א ט כרכות י"ד

שכר בתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא. הנה (ז) * ואחר חזות אסור (ד) להסתכל תפלת שחרית (כ"י נסח הרש"ע) פרק תפלת השחר) וע"ל ריש סי' ק"ח: [ב] הכיון שהגיע (ח) זמן (ה) תפלה אסור לאדם (ט) להקדים (ו) לפתח חבירו ליתן לו (ז) שלום משום (יא) ידו שמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב * ואפילו זה אינו מותר אלא (יב) כשהוצרך ללכת לראות איזה (ז) עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפי' זה הלשון אסור וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו (יג) 'ווי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ) (יד) אין (ח) לחוש כל כך ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום 'ווי"א שאפילו (טז) במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי (ט) טב (טז) כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלה: [ג] 'אסור לו (יז) להתעסק (יח) בצרכיו או (יט) לילך לדרך (כ) עד שיתפלה תפלת (ו) [ג] י"ח (וי"ט) מקילין לאחר שאמרו מקנת כרכות קודם שאמרו גרוך שאמר שיערי תשובה

באר היטב

ק"ש ותפלה חזר תפלת חזן ותפלת כולו ממש אוליגן ע"ש: [ב] י"ח. עכ"ט
 ושיין לקמן סי' רנ"א בשם סדר היום לענין זכרי שבת שאסור לא ימלא אח"כ בלקנות
 יקנה תפלה ואח"כ יתפלל ואם הצבור מתפללים לא ישרו מהם ואין ליהוד
 להסתכסך יותר מהסכי כל מה שהצבור עושים שקב"ה פסן בו כו' ע"ש בדרכי"ו. ועיין

כתב דבאלה זמן מנחה מתחיל אחר חזות פ"כ יתפלל מנחה שמים. [ובס'] אליהו רבה הכריע כדעת הב"ח וע"ז. מיהו אם עבר במזיד
 ג"ל לפסוק כש"ע: (ה) תפלה. היינו מע"ה: (ו) שלום. מי שיש לו עבדים או משפחה שצריך שישימשוהו ויהיה מנוע מעבודת שבת ומתעסקים
 ירחלו ידיהם ויבדלו הכרכות ויקראו פרשה א' של שמע ואח"כ יוכל לעשות זכיוו הלק"ט ח"כ סימן ד'. ובמקום שבת יעקב ח"כ סימן
 כ"כ כתב עליו דכל זה הוא ממדה הכידות אבל מדינה אין קפידא ע"ש: (ז) עסק. ואגב זה הולך לפתח חבירו לומר לפתח דמרי טב אבל
 ליתן לו שלום אפילו בכה"ג אסור. מ"א: (ח) לחוש. פ"י דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או
 נתינת שלום אפילו התחיל הכרכות אסור. ל"ח ב"ח מ"א וע"ז ופר"ח: (ט) כז. ולא יתן לו שלום אפי' שרגיל ליתן לו שלום. מ"א: (י) י"ח.

משנה ברורה

ביאור הלכה

אפי"כ יאז ידו חזות תפלה אף שהיתה שלא בזמנה וה"ה שלכתחילה
 אם לא התפלל מקודם (יב) נריך להסתכל אחר ד' שעות עד חזות רק
 שאין לו שכר תפלה בזמנה. ועוד שיתפלל אז בחזרה נדבד כי (יג) יש
 פוסקים שבזמנים דבאיד עד ד' שעות שוב לא מצי להסתכל כלל ע"כ
 יתפלל ויחנה שחם מלך הדין הוא פטור הוא"ל בחזרה נדבד [פמ"ג]:
 (ז) ואחר חזות. משמע מלשון הר"ב דאפילו תיקף אחר חזות אסור
 להסתכל שחרית ואלעיל קאי בין עבר במזיד או עשה בשוגג ויש מקילין בהלוי שעה שאחר חזות ולדינא משמע מפמ"ג ודעה שאין
 לזוז מפקר הר"ב וכן משמע מביאור הגב"א דבאלה כתר הגיע זמן מנחה שמתחלת מתחילת שבע אלא מעטם שאין לנו בקיאים ושמת
 יבוא לטעם וע"כ אסור חז"ל ע"כ כשגג או נאנס ולא התפלל קודם חזות ימתין אחר חזות חלי שעה (דהיינו כדי שיגיע זמן תפלה מנחה)
 ויתפלל מנחה ואח"כ שחרית בחזרה השלמה ולא להיפך וגם דוקא שגג או נאנס אבל במזיד אין לו הקנה כמו שיבאר כ"ז בסימן ק"ח.
 אפנים נדיעבד אם התפלל שחרית בחזרי שעה זו שאחר חזות יאז ולא"ל להסתכל שניה [דה"ח ע"ש עוד] ועיין בחידושי רע"א מה
 שכתב בשם הל"ה בענין זה: (ח) זמן תפלה. היינו (יד) מעמוד השחר ועיין בכה"ל במ"א: (ט) להקדים וכו'. (טו) וכו' אם הולך
 בכה"ג ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום: (י) לפתח חבירו. וה"ה אם היה חבירו או רבו. ואם יש לחוש לחיוב גבול
 אלא אם יכול ליתן ידו בלא חמירה שלום שפיר דמי [פמ"ג] וכשפגעו בדרך יש להקל בגבול אלא אם גם בחמירה שלום דבלא"ה
 מדינה מותר וכלקמן כ"ל: (יא) דשמו וכו'. ואין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבודו קודם שמתכבד להקב"ה. ובלשון לע"ז יש לעיין.
 ומסתברא דאם אומר רחום ירחמן או החנון יחנך וכדומה שרי ומבדלו בשמו של הקב"ה [פמ"ג ע"ש עוד]: (יב) כשהולך. ר"ל
 שאו"ר ללכת דרך חזיתו של חבירו בראייה איזה עסק עו (טז) ואגב זה הולך לפתחו לומר לו לפתח דמרי טב אבל ליתן לו שלום אף בכה"ג
 אסור וע' בכה"ל. ודע דמה שכתב הש"ע לראות איזה עסק (ז) דוקא לראות אבל להתעסק ממש אסור קודם התפלה וכלקמן במ"ג:
 (יג) וי"א וכו'. וכן יש להורות [ב"ח וע"ח]: (יד) אין לחוש. פ"י דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו (ט) אבל במשכים לפתחו בין
 לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל הכרכות אסור: (טז) במוצא אסור. (יט) ולא יתן לו שלום אפי' שרגיל ליתן לו שלום: (טז) כדי שיתן.
 ר"ל דאף דמדינא מותר מ"מ (כ) נהגו קדמונינו להחמיר בזה מזה הסעם ואם התחיל הכרכות (כא) אין לחוש כ"כ ומותר ליתן שלום.
 וכ"י לפתח לומר לחבירו שלום (כב) אבל כשחבירו שואל בשלמו מותר להשיב בכל ענין (כג) וכ"ש דמי שכבר התפלל מותר להשיב לפתחו של
 חבירו שלא התפלל ליתן לו שלום אפי' שפיר שייצטרך להשיבו: (יז) להתעסק כו'. וקודם אור הבוקר שרי לעשות מלאכה [ש"ע וכו'] וכחב הא"ר
 דמ"מ אין לעשות שום ענין עד שיבקר סדר הכרכות. וקצת דכוונתו בחזי שעה שסמוך לאור הבוקר: (יח) בצרכיו. ומוי שיש לו עבדים
 עבדים או משפחה שצריך שישימשוהו ויהיה מנוע ממתעסק ירחלו ידיהם ויבדלו הכרכות ויקראו פרשה אלא של שמע ואח"כ
 יוכל לעשות זכריו כד' וכ"ו הוא ממדה חסידות אבל מדינה אין קפידא: (יט) לילך לדרך. ואפילו כה' קודם מנחה ומעריב אם הגיע
 זמנו דינם כמו קודם שחרית: (כ) עד שיתפלה. ואפילו כו) אם במקום שיבוא יהיה יכול ג"כ להסתכל עם הצבור בזמנו אפי' אסור
 דהליכה

שער הצינון

(יב) פמ"ג: (יג) ראב"ן ופר"ח וכן מודד כנ"א כביאורו ע"ש: (יד) מ"א וד"ה"ח וכו' דלא כט"ו דבונר מנחה: (טו) פמ"ג וד"ה"ח וכן מודד בע"פ:
 (טז) מ"א וד"ה"ח: (יז) פמ"ג וד"ה"ח: (יח) ל"ח ומ"א וד"ה"ח וכו': (יט) מ"א: (כ) דה"ח: (כא) פמ"ג וד"ה"ח: (כב) דכ"ח: (כג) מעיל בסימן כ"ז
 כמ"ב סק"ד: (כד) שכות יעקב ומנ"ג דלא ככלק"ט: (כה) כ"מ נסח הר"ם ופמ"ג: (כו) דכ"ח:

א ^א וכתב רבינו הרמ"א (פ"ט) שיש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שבקדושה. עכ"ל. והמהרי"ל (מנהגים פ"א): לא ס"ל כן, וכן כתב בכונות ובכתבי האר"י ז"ל שכל קדיש שתופסו מעומד יעמוד עד אחר אמן יהא שמייה רבה, וכשיושב א"צ לעמוד [מג"א סק"ד]. ומ"מ כיון דמצינו דעגלון מלך מואב קם בשמעו דבר ה', כ"ש שעלינו לעמוד [ס"ט]. וכמדומה לי שהמנהג שהקדישים המוכרחים בתוך התפלה יש לעמוד, ושאר קדישים אין הכרח לעמוד.

עוד כתב דמי שבא לבית הכנסת ושומע הקהל עונין קדיש, עונה עמהם אע"פ שלא שמע שאמר ש"ץ יתגדל. עכ"ל. כלומר כשבא בעת שעונים הצבור אמן יהא שמייה רבה עונה עמהם^א, ופשוט הוא. עוד כתב דכשמתחיל יתגדל יש לומר י'עתה יגדל נא כח' וגו'. עכ"ל. ואין נוהגין כן^א. וכן יש אומרים פסוקים בתתקבל וביהא שלמא רבה, ואין נוהגין כן, והאר"י ז"ל צוה שלא לאומרים [כמו שכתב המג"א פסק"א, ע"ש]:

נח דיני ברכו וענייתו וכו' ב' סעיפים:

א לאחר קדיש אומר הש"ץ ברכו את ה' המבורך, והצבור עונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וגם הש"ץ חוזר ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, [ולאומרים צ"ע פ"ה] ממלה אינו חוזר לומר ניון וכו', וכן הוא דעם מהר"מ מר"נ^א, כדי לכלול עצמו בברכה, שמקודם אמר ברכו כלומר שהצבור יברכו, ולכן מברך גם הוא להקב"ה וכמ"ש לקמן בסימן קל"ט (פ"ו). ואין עונין אמן אחר הש"ץ כשחוזר ואומר ברוך וכו', ויש שעונים, וטועים הו"א. וכתב רבינו הרמ"א (פ"ט) דנהגו שהש"ץ מאריך בברכו, והצבור אומרים יתברך וישתבח וכו' בעוד שהוא מאריך בברכו. עכ"ל. וזהו כשהשליח ציבור מאריך בניגון, אבל בעת שאומר התיבות אין לומר כלום, ולכן אין אנו נוהגין לומר זה כי אצלינו אינו מאריך בנגון בברכו. ודע שנוהגין לכרוע מעט באמירת ברכו, ולא ככריעות

שבשמונה עשרה, ונכון הוא. ואפילו לפי מה שיתבאר בסימן קל"ט (פ"ד) דלקריאת התורה אין לכרוע, מ"מ בשעת התפלה כרוע, וכן המנהג הפשוט. ויש מי שכתב שלא להפך פניו ממזרח עד שיאמר ברוך וכו' [שע"ט פסק"א], ולא ידעתי טעם לזה, הרי בעת קריאת התורה אין הופכין פנים למזרח, ומה בין זה לזה, אלא דממילא הוא כן דכיון שעומד למזרח למה יהפך פניו, אבל מדינא נ"ל דאין עיכוב בזה. [ומה שכתב המג"א פסק"א, יתבאר בסימן קכ"ד (פ"ט) שאינו כן, עיין ס"ט]:

ב אסור להפסיק בין קדיש לברכו, ובין ברכו ב ליוצר אור. וכן בערבית. ואף לדבר מצוה אסור להפסיק. ומקום שנהגו לעכב התפלה בשביל איזה דבר, יעכבו קודם קדיש וכמ"ש בסימן נ"ד (פ"ט). ואף גם בזה אין אצלינו המנהג כן כמ"ש שם, ע"ש:

הלכות קריאת שמע

נח דין זמן קריאת שמע ואם לא קראה בזמנה וכו' כ"א סעיפים:

א כתב הרמב"ם בפ"א מקריאת שמע דין י"א, איזה היא זמנה ביום, מצותה שיתחיל

לקרותה קודם הנץ החמה, כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה, ושיעור

פסקי משנה ברורה

[א] במשנ"ב (פסק"ד) כתב דהפמ"ג הכריע דרשות הוא כיד הציבור, אם ירצו עונים ע"ז אמן, ועכ"פ במקום שאסור להפסיק לא יענה.

[ב] במשנ"ב (פסק"ט) כתב דאם בא בעת גמר עניית איש"ר, יאמר יהא שמייה וכו' ולא יאמר אמן. [ג] במשנ"ב (פסק"ב) כתב דבמקום שאסור להפסיק לא יאמר פסוקים אלו.

זה כמו עישו איחר וקרא ל יצא ידי חובו ביום למי ש (ו)קריאת שמי שהשלים קוד ובשעת הדחק קורא לכתחל ולדבריו עיקר קודם הנץ, ב קריאת שמע, הנץ, בכדי ש אחר הנץ, כד ואתפלה קא בכרכות [ע"ג]. קריאת שמע אמות ויכירונו מ"מ הא אנ לקריאת שמ כאב"י, ו

ב ושיטת ר הוא מן התור שם. וקרא ז שמע, דקריא היו באמת שרצו להתחיי הנץ. וגם אנ שמע כוונתי בשעת הנץ חשש בזה עמוד השחו הרמב"ם אין דאחרים, וא

א נ וזה לשון חבירו ויכירונו, ונמי המוכרח לי לקרותה מע אותה וברכו

א: לבית הכנסת ושומע הקהל
 ה עמהם אע"פ שלא שמע
 ל. עכ"ל. כלומר כשבא בעת
 אמן יהא שמיה רבה עונה
 הוא. עוד כתב דכשתחיל
 עתה יגדל נא כח' וגו'. עכ"ל.
 ו. וכן יש אומרים פסוקים
 שלמא רבה, ואין נוהגין כן,
 שלא לאומרים [כמו שכתב המג"א
 בסק"ו, ע"ש]:

ז:

ונכון הוא. ואפילו לפי מה
 י"ט (סי"ד) דלקריאת התורה אין
 ת: התפלה כורע, וכן המנהג
 וכתב שלא להפך פניו ממזרח
 וכו' [שע"מ (סק"ב)]. ולא ידעתי
 ת: קריאת התורה אין הופכין
 בין זה לזה, אלא דממילא הוא
 למזרח למה יהפך פניו, אבל
 עיכוב בזה. ונמה שכתב המג"א
 'קכ"ד (פס"ו) שאינו כן, עיין ע"ש:

ב בין קדיש לברכו, ובין בדכו
 ור. וכן בערבית. ואף לדבר
 וסיק. ומקום שנהגו לעכב
 זה דבר, יעכבו קודם קדיש
 ד (פ"ט). ואף גם בזה אין
 ג: כן כמ"ש שם, ע"ש:

ו כ"א סעיפים:

החמה, כדי שיגמור לקרות
 צה עם הנץ החמה, ושיעור

חב דהפמ"ג הכריע דרשות הוא
 צ"ס ע"ז אמן, ועכ"פ במקום שאסור
 פסיק לא יענה.

זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש, ואם
 אחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש
 יצא ידי חובתו, שעונתה עד סוף שלש שעות
 ביום למי שעבר ואחר. ומי שהקדים וקרא
 (ו)קריאת שמע אחר שיעלה עמוד השחר, אע"פ
 שהשלים קודם שתנץ החמה יצא ידי חובתו,
 ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך,
 קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר. עכ"ל.
 ולדבריו עיקר זמן קריאת שמע מן התורה מעט
 קודם הנץ, באופן שיגמור הברכה אחרונה של
 קריאת שמע, והיא ברכת גאל ישראל, ממש עם
 הנץ, בכדי שיתחיל תפלת שמונה עשרה תיכף
 אחר הנץ, כדכתיב (תהלים ע"ב) 'יראוך עם שמש',
 ואתפלה קאי, וכן עשו הוותיקים כמבואר
 בברכות [ט:]. ואע"ג דאחרים אומרים שם דזמן
 קריאת שמע הוא משיראה את חבירו רחוק ד'
 אמות ויכירנו, ואמר רב הונא הלכה כאחרים,
 מ"מ הא אביי אמר אח"כ לתפילין כאחרים
 לקריאת שמע כוותיקין וכו', ע"ש, והלכה
 כאביי, וגם שיטת הרי"ף (ד) כן היא:

ב ושיטת ר"ת ורבינו חננאל בתוס' יומא [ג]:
 (ד"ה אמה) דעיקר זמן קריאת שמע
 הוא מן התורה אחר נץ החמה, כדמוכח מיומא
 שם. וקרא ד'יראוך עם שמש' קאי אקריאת
 שמע, דקריאת שמע נמי היינו יראה. והוותיקין
 היו באמת מקדימין מעט קודם הזמן, מפני
 שרצו להתחיל תפלת שמונה עשרה תיכף אחר
 הנץ. וגם אביי הכי ס"ל, וזה שאמר לקריאת
 שמע כוותיקין, סימנא בעלמא הוא, דהזמן הוא
 בשעת הנץ אלא שהוותיקין הקדימו קצת, ואין
 חשש בזה שהרי בדעבד יוצאים תיכף אחר
 עמוד השחר. ונמצא דלשיטה זו ולשיטת
 הרמב"ם אירחי לה לגמרי זמן קריאת שמע
 דאחרים, ואין כן דעת דרב הפוסקים כמו
 שיתבאר:

ג וזה לשון הטור: מאימתי זמנה, משידאה את
 חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד' אמות
 ויכירנו, ונמשך עד סוף ג' שעות. ומצוה מן
 המובחר לקרותה כוותיקין, שהיו מכוונים
 לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים
 אותה וברכותיה עם הנץ החמה, ויסמוך לה

התפלה מיד בהנץ החמה, וכן כתב הרמב"ם
 וכו'. ומי שיוכל לעשות כן שכרו מרובה מאד
 ומובטח לו שהוא בן העוה"ב ולא יזוק כל
 היום. עכ"ל. וזהו דעת התוספות (נכנסו ט: ד"ה
 אחרים) והרא"ש (פ"י) ורוב הפוסקים, דהזמן הוא
 משיראה חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד'
 אמות ויכירנו. דאילו רגיל עמו הרבה גם בלילה
 יכירנו, ואם לא רגיל עמו כלל ודאי גם אח"כ
 לא יכירנו, אלא ברגיל קצת, והכי איתא
 בירושלמי (נכנסו פ"ב ה"ג). והזמן הזה הוא הרבה
 קודם להנץ. וזה שכתב וכן כתב הרמב"ם, לאו
 אכולי מילתא קאי, אלא על מצות הוותיקין
 [כ"מ]. וכדעת הטור פסקו רבותינו בעלי השו"ע
 (פ"ב) מפני שרוב הפוסקים סוברים כן:

ד ויש להבין במאי פליגי כל הני, הא כיון
 דבדעבד יוצאים מעמוד השחר, מפני
 שאחר עמוד השחר הוי יום לכל הענינים
 שבתורה, וא"כ מנלן שיעורים אחרים. ולשיטת
 ר"ת ור"ח אתי שפיר, דבכל המצות תנן בסוף
 פרק ב' דמגילה (ב) דכל מצות שביום מצותן
 לכתחלה מהנץ, ואם עשאן מעמוד השחר כשר,
 מפני שעיקר תוקף היום הוא בזריחת השמש.
 וגם על שיטת הרמב"ם לא קשה כל כך, דכיון
 דעיקר התפלה הוא מהנץ כדכתיב 'יראוך עם
 שמש', ומצוה גדולה להסמיך גאולה לתפלה,
 לכך מתחילין קודם הנץ כדי שיגמור עם הנץ
 כמ"ש. אבל להטור ודוב הפוסקים דהשיעור
 הוא משיראה חבירו וכו', וכן כל שיעורי
 התנאים במשנה שם והם בין עמוד השחר
 להנץ, מנלן:

ה א אמנם ביאור הענין כן הוא, דמצות עשה
 דקריאת שמע לא דמי לכלל המצות,
 דכל המצות הנוהגות ביום נוהגות כל היום,
 וכל המצות הנוהגות בלילה נוהגות כל הלילה,
 ולא יותר, ובקריאת שמע הדבר משונה,
 דקריאת שמע דיום אינה נוהגת אלא עד ג'
 שעות היום ולא יותר, וקריאת שמע דלילה לא
 לבד שנוהגת כל הלילה אלא אף נוהגת גם על
 היום, שלכן אמרו חכמים דלפעמים כשקרא
 אחר עמוד השחר יוצא בקריאת שמע של לילה
 [נכנסו ט:]. וכמ"ש לקמן בסימן רל"ה (פ"ט).

וטעמו של דבר דכיון דכתב[ה] התורה (דברים 10) בקריאת שמע 'ובשכבך ובקומך', הקפידה תורה על זמן שכיבה ועל זמן קימה, וכיון שיש בעולם הישנים גם לאחר עמוד השחר נחשבת בשל לילה, אע"ג דעמוד השחר בכל דבר נחשב ליום, וכן אמרו בגמרא שם משום דאיכא אינשי דגנו בהאי שעתא, ע"ש [ט]. וגם לקריאת שמע של יום נחשבה, משום דאיכא אינשי דקיימי ממתתם בהאי שעתא [שס מ]. אבל לאחר ג' שעות על היום אין דרך כלל לישן, ואפילו בני מלכים קמים ממתתם בסוף ג' שעות, לא קרינא עוד 'ובקומך'. ולפיכך קריאת שמע של לילה נמשכת גם אחר הלילה עד נץ החמה, דאז כולם קמים ממתתם, אבל עד הנץ יש ששוכבים על מתתם, וקריאת שמע של יום אינה אלא עד ג' שעות, דאז כל העולם קמים ממתתם. ובוה פליגי תנאי על לכתחלה אימתי זמן שרוב העולם קמים ממתתם דליהוי קרינן 'ובקומך', זה אומר בכה וזה אומר בכה, ואנן קיי"ל כאחרים דאז הוא הזמן לרוב העולם לקום ממתתם:

ו ובוה מובן מה שיש במצות קריאת שמע לכתחלה ודעבד, דלכתחלה יקרא משעה שרואה חבירו בריחוק ד' אמות או שיעור אחר, ובדעבד עד ג' שעות. משום דבדאי לכתחלה צריך לקיים 'ובקומך' לרוב העולם, אך בדעבד אם רק יש איזה אנשים שעתה קמים כמו בני מלכים, יצא. ואין לשאול למה לא נאמר דכל היום הוא 'ובקומך', כמו דכל הלילה הוא 'ובשכבך', כמו שבאמת הקשה כן רבינו הבי"י בספרו הגדול. דלא דמי, דשכיבה שפיר מקרי כל זמן ששוכב, אבל קימה אינה ניכרת אלא כשקם, אבל אח"כ לא מקרי קימה, רק עמידה או ישיבה או הלון [מג"א סק"ו וט"ז סוף סק"ד]. ולזה כתב רבינו הבי"י בסעיף ב' דאם לא קרא קריאת שמע קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. עכ"ל. והטעם משום דאז עכ"פ יותר יש קמים ממתתם בעולם מכפי מה שיש אח"כ:

ז ויש ששאלו דכמו שיוצאין קריאת שמע של לילה לאחר עמוד השחר משום שיש

אנשים ששוכבים עדיין במטתן, וקרינן ביה 'ובשכבך', א"כ יש לצאת קריאת שמע של לילה עד ג' שעות על היום, שהרי יש בני מלכים ששוכבין עדיין במטתן. ויש מי שתירץ דהם שוכבים ואינם ישנים, ולכן 'ובקומך' שפיר קרינן בהו, ולא 'ובשכבך' [מג"א סק"ו נשס מלממות (ג)]. ויש מי שתירץ דבשלמא קריאת שמע דיום שפיר אזלינן אחר 'ובקומך' דבני מלכים אף דמיעוטא נינהו, כיון דהוי יום גמור, אבל קריאת שמע דלילה לקרותה ביום לא אזלינן אחר המיעוט של בני מלכים [שס נשס נשנ"א (ג)]. משא"כ אחר עמוד השחר שהרבה עדיין ישנים במטתן ואין היום זורח עדיין, שפיר מקרי 'ובשכבך':

ח ובענין נראה דאין התחלה לשאלה זו, שהרי יתבאר דכשקורא קריאת שמע של לילה אחר עמוד השחר לא יקרא או קריאת שמע של יום, כמו שכתב רבינו הבי"י בסעיף ה' וזה לשונו: אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה עמוד השחר, כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע של ערבית, ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך גרודי חיה ולסטים לא יקרא או קריאת שמע פעם שנית לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום. עכ"ל. ועתה ממילא אי אפשר בשום פנים לקרא קריאת שמע לאחר הנץ על חובת לילה, דא"כ לא יהיה ביכולתו לקרות קריאת שמע של שחרית, דמאחר דעשיתו לילה איך תעשנו יום, וכל הזמן שאחר הנץ במצב אחד הוא. וכ"ש אם יקרא של ערבית בג' שעות לא ישאר זמן כלל על של שחרית, דאחר ג' שעות עבר הזמן. ואם נאמר דאז יקרא של שחרית קודם הנץ ושל ערבית אחר הנץ, הא ודאי אי אפשר להקדים זמן קריאת שמע של שחרית מערבית דאמש, ולכן אין לשאלה זו מקום כלל. [עין מג"א סק"ו שנחנז נשס המלממות חס לשונו: ולענין קריאת שמע של שחרית אע"ג דנענין נוקר ואינה כל היום כיון דכתיב 'ובקומך' וכו', ועוד מפני שקבעו פרשת לילות דכתיב 'וראיתם אור' לפיכך קבעו זמנה משמירין בין מלכת וכו'. עכ"ל. ולא אכין דלטו כתיב נוקר

נקראת שמע. ועוד דאנן קיי"ל כאחרים תכלת וכו', ול"ע. ולפי מה שנאמרנו נקט שפיר נפשיות, ודוק]:

ט מי שהוא אנוס, כגון שצדין במקום גרודי חיה ולסט לעמוד ולא לכיון אפילו פו ואפילו עד 'על לבכך', ואפילו בסימן ט"ג (פ"ו) דעיקר הכוונה דאשון, מכל מקום הא מתבאר אסור לקרות, ולדעת בה"ג ב' כונה עד 'על לבכך', וא"כ במי כשילך ודאי יהיה דרך עראי נ' וכן אם השיירא הולכים מד להמתין לו כלל, יכול לקרותו משיעלה עמוד השחר. וגם יכ יוצר אור, וי"א שלא יאמר אז קט"ה. אבל אם אינו הולך במ ולסטים, וגם אין בני השיירא אפילו יוצא לדרך אחר שעלו אינו קורא עד שיגיע זמנה. ומ כבר קראה משעלה עמוד הש היה אנוס, יצא. ואם קראה כל לקרותה בזמנה עם הברכות, ו' ס' (פ"ו). וכן אם יש דנ שמוכרחים לקרות קריאת האפשרי, כגון שיש מת, או ביום הושענא רבה שמרבים נ לקרותה מיד אחר עלות המתפללים באור בוקר ביום [סק"ג]:

י ש"ש שעות הם רביע היום שיום, ובכל זמן מ' היום, וכשהיום ארוך ט"ז קריאת שמע עד ארבע שעות, שמנה שעות, הוי זמן קריאת שעות על היום. ולפ"ז במדי צפון העולם, נגמר בקיץ ז

[א] בביה"ל (ד"ה ומי טהול) כתב וצריך יניחם קודם זמן הנחתן, וע"כ בכו